

PRAWO DO WODY

PRAWO DO WODY

MATERIAŁY Z EDUKACJI GLOBALNEJ

WSTĘP **4**

CZĘŚĆ I PRAWO DO WODY I DOSTĘP DO NIEJ W KRAJACH GLOBALNEGO POŁUDNIA **5**

- ① Rola dostępu do wody w życiu codziennym **6**
- ② Przyczyny i skutki braku dostępu do wody **10**
- ③ Prawo do wody i godnych warunków sanitarnych jako prawo człowieka **14**
- ④ Wybrane obszary zagrażające realizacji prawa do wody **17**

CZĘŚĆ II WŁĄCZ SIĘ DO DZIAŁANIA **25**

CZĘŚĆ III ĆWICZENIA Z EDUKACJI GLOBALNEJ Z ZAKRESU DOSTĘPU DO WODY **27**

- ① Ćwiczenia wprowadzające **28**
- ② Ćwiczenia dla zaawansowanych **32**
- ③ Scenariusz gry wodnej **36**

CZĘŚĆ IV PRZYKŁADY SZKOLNYCH PROJEKTÓW Z ZAKRESU PRAWA DO WODY **41**

SŁOWNICZEK POJĘĆ **44**

Janina Ochojska

PREZES POLSKIEJ AKCJI HUMANITARNEJ

FOT 1. FOT. BART POGODA

Drodzy Nauczyciele, Drogie Nauczycielki

Pragniemy przedstawić Wam zestaw czterech publikacji z zakresu edukacji globalnej: „Prawo do wody”, „Prawo do edukacji”, „Prawo do żywności” oraz „Pomoc humanitarna”.

Zawarte w nich materiały teoretyczne oraz ćwiczenia mają przybliżyć Wam zagadnienia związane z podstawowymi prawami człowieka, pokazać je z jak najszerszej perspektywy, ukazać przyczyny i skutki ich łamania oraz ich wzajemne powiązania i wpływy. Celem publikacji jest także zainspirowanie Was do aktywnego włączenia się w działania na rzecz tych mieszkańców naszego globu, których prawa nie są respektowane.

Publikacje zostały opracowane w taki sposób, aby zawarte w nich materiały mogli Państwo wykorzystać zarówno podczas prowadzenia lekcji przedmiotowych, jak i podczas zajęć pozalekcyjnych – przy każdym temacie znalazła się informacja, które z treści określonych w aktualnie obowiązującej podstawie programowej kształcenia ogólnego mogą zostać opracowane w oparciu o niniejsze materiały.

Co ważnego niesie ze sobą edukacja globalna? Jakie jest jej przesłanie? Jakie są jej cele? Współczesność to przenikanie się różnych dziedzin życia i aktywności ludzkiej. Stwierdzenie, że współzależności gospodarcze, kulturalne, społeczne i polityczne kształtują globalną rzeczywistość, to truizm. Globalizacja jest wielowymiarowa i prowokuje do stawiania wielu pytań, na przykład: Jaka jest nasza tożsamość w zglobalizowanym świecie? Jak, dzięki globalizacji, rozwiną się możliwości każdego i każdej z nas oraz jakie możliwości daje ona naszym krajom? Gdzie zaczyna i kończy się nasza odpowiedzialność za otaczający świat? Czy możemy zapobiec ubóstwu w krajach Południa? Co możemy zrobić, aby pomóc ludziom żyjącym tysiące kilometrów stąd?

Na te pytania i wiele innych stara się odpowiedzieć edukacja globalna. Ukazuje różne perspektywy zjawisk zachodzących w świecie – zarówno te najbliższe, jak i najdalsze. Kształtuje umiejętność krytycznego myślenia i samodzielnego badania otaczającego świata, a także zachęca do aktywnego włączenia się w różnorodne działania mające na celu zaznaczenie wpływu, który wszyscy mamy zarówno na los ludzi nam najbliższych, jak i tych mieszkających daleko.

Mamy nadzieję, że przygotowane przez nas materiały spełnią Wasze oczekiwania oraz będą źródłem wiedzy i inspiracją do podejmowania własnych wyzwań projektowych.

Powodzenia

Janina Ochojska

CZĘŚĆ I

PRAWO DO WODY I DOSTĘP DO NIEJ W KRAJACH GLOBALNEGO POŁUDNIA

1

ROLA DOSTĘPU DO WODY W ŻYCIU CODZIENNYM

WIZJA DNIA BEZ WODY

Wyobraźmy sobie, że nie ma wody. Nie chodzi o suchy kran, o chwilową przerwę w dostawie, czy o to, że zapomnieliśmy wziąć butelki z wodą na wycieczkę. Nie jest to nawet bolesne pragnienie i wyschnięte usta, lecz strach o życie, oczekiwanie na deszcz i nadzieja na zmianę. Nadzieja, która łatwo przeradza się w rezygnację i chęć ucieczki w poszukiwaniu szansy na przeżycie. Wielka susza i klęska żywieniowa, która nawiedziła rejon Afryki Wschodniej w 2011 roku, stanowi dramatyczny przykład tego, co może spowodować brak dostępu do tego cennego źródła życia. W Somalii, Etiopii i Kenii rozgrywał się dramat, lecz także w wielu innych rejonach świata wciąż mieszkają miliony osób, które mają utrudniony dostęp do wody i chorują z powodu braku godnych warunków sanitarnych. Wśród nich są dziewczynki i chłopcy, którzy nie mają szans na edukację, bo muszą zaspokoić potrzebę wody.

W opisywanym kryzysie głodem zagrożonych było 12 mln osób¹. Wiele somalijskich rodzin w poszukiwaniu lepszych warunków życia uciekło do obozów uchodźczych w sąsiedniej Kenii czy Etiopii, mimo że kraje te są zagrożone głodem. Jedną z Kenijek, do których dotarła organizacja humanitarna Oxfam, opowiadała, że w ciągu jednego sezonu z powodu suszy padł cały jej dobytek. Inne osoby opowiadały o rosnących cenach i braku szans na poprawę warunków życia, bo pora deszczowa już się zakończyła.² W Peru czy Indiach społeczności lokalne zmuszone są walczyć z międzynarodowymi firmami o prawo do źródeł wody, w Autonomii Palestyńskiej czy w slumsach Kibery mieszkańcy płacą ogromne sumy za wodę, dostarczaną przez prywatne firmy. Dostęp do wody ma zatem różne oblicza i wiąże się z nim różne problemy i ograniczenia.

DLACZEGO WODA TO TAKA WAŻNA SPRAWA?

Nie bez powodu, w niemal każdej kulturze, woda jest nazywana źródłem i podstawą życia. Ciało dorosłego człowieka składa się w 50-65% z wody, a ciało dziecka i ludzki mózg w 75% to woda. Woda pokrywa 70% powierzchni naszego globu, ale jedynie 2,5% z tego to woda słodka, a zaledwie 1% tych zasobów to **woda pitna**.³

W XX wieku pobór wody wzrósł sześciokrotnie, podczas gdy populacja na świecie zwiększyła się tylko trzykrotnie. Rozwój ekonomiczny, urbanizacja oraz poprawa warunków życia spowodowały wzrost zapotrzebowania na wodę i zwiększyły poziom jej zanieczyszczenia. W 2006 roku Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) wydał raport **Więcej niż niedobór: władza, ubóstwo i globalny kryzys wodny** (ang. *Beyond scarcity: power, poverty and the global water crisis*), przygotowany przez międzynarodowy zespół ekspercki, który jasno stwierdza, że XXI wiek rozpoczyna się pod znakiem kryzysu w dostępności do wody i godnych warunków sanitarnych. Nie chodzi tu tylko o niedobór wynikający z naturalnych uwarunkowań terenu i przyczyn ekologicznych, lecz także z upośledzenia instytucjonalnego oraz decyzji politycznych.⁴

W tej publikacji nie będziemy się zajmować sposobami na oszczędzanie wody czy odpowiedzialnym jej konsumowaniem, choć wątek ten jest wyjątkowo ważny i często podkreślany w wielu miejscach nowej podstawy programowej na wszystkich etapach edukacyjnych. Postaramy się zwrócić uwagę na inną stronę problematyki wodnej. Spójrzmy na nią z perspektywy osób i grup mniej uprzywilejowanych. Wiele krajów globalnego Południa z zasobami wodnymi porównywalnymi do tych, którymi dysponuje Polska, nie jest w stanie zapewnić swoim mieszkańcom realizacji ich prawa do wody. Dzieje się tak z powodu nieudolności władz, toczących się konfliktów oraz ograniczeń infrastrukturalnych. Problem zaspokojenia pragnienia jest często okupiony tak dużym wysiłkiem, że uniemożliwia zapewnienie edukacji dzieciom, prowadzenie działalności zarobkowej, a także refleksję nad kwestiami politycznymi i prawem.

PRAWO I DOSTĘP DO WODY W NOWEJ PODSTAWIE PROGRAMOWEJ

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

IV etap edukacyjny (zakres podstawowy)

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

UCZEŃ: **6. 2.** wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka; wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;

6. 3. podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;

7. 6. znajduje informacje o naruszaniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edukacji, prawa humanitarne) i projektuje działania, które mogą temu zaradzić.

IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony)

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

UCZEŃ: **40. 3.** wyjaśnia przyczyny dysproporcji między globalną Północą i globalnym Południem oraz mechanizmy, które ją zmniejszają lub powiększają;

42. 3. charakteryzuje krótko działanie następujących organizacji: WHO (Światowa Organizacja Zdrowia), ILO (Międzynarodowa Organizacja Pracy), FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa), IMF (Międzynarodowy Fundusz Walutowy), IBRD (Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju), WTO (Światowa Organizacja Handlu), UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury), UNIDO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju Przemysłowego), IAEA (Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej), UNICEF (Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom), UNHCR (Wysoki Komisarz Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców).

BIOLOGIA

III etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

IV. Rozmowanie i argumentacja

Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami; formułuje wnioski; formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

X. Globalne i lokalne problemy środowiska

UCZEŃ: 1) przedstawia przyczyny i analizuje skutki globalnego ocieplenia klimatu;

GEOGRAFIA

III etap edukacyjny

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

UCZEŃ: **10. 7.** charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych;

10. 9. wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowiekiem a zasobami wodnymi; uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody;

10. 10. określa związki pomiędzy problemami żywienia, występowaniem chorób (m.in. AIDS) a poziomem życia w krajach Afryki na południe od Sahary;

IV etap edukacyjny (zakres podstawowy)

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

UCZEŃ: **1. 5.** identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych);

2. 1. klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne (bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;

2. 2. ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem);

3. 1. formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozapryrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej;

3. 2. charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych;
3. 3. rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku;

IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

III. Proponowanie rozwiązań problemów występujących w środowisku geograficznym zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju i zasadami współpracy, w tym współpracy międzynarodowej

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

4. 12. opisuje na przykładach następstwa nieracjonalnej gospodarki wodnej w wybranych regionach świata i wskazuje działania wspomagające racjonalne gospodarowanie wodą.
8. 5. ocenia konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach;
9. 4. porównuje i uzasadnia strukturę spożycia żywności w państwach wysoko i słabo rozwiniętych.

FOT 2. Najbardziej potrzebującym dostarczane są tabletki uzdatniające wodę. Na zdjęciu kobieta, która uczy się jak ich użyć. Sudan Południowy, 2013. FOT. TOMASZ WOŹNY

768 MLN LUDZI NA ZIEMI

NIE MA DOSTĘPU DO BEZPIECZNYCH ŹRÓDEŁ WODY⁵.

Ponad 2,5 mld ludzi

NA ŚWIECIE ŻYJE BEZ DOSTĘPU DO BEZPIECZNYCH SANITARIATÓW⁶.

Około 1 800 dzieci poniżej 5 roku życia

UMIERA CODZIENNIE Z POWODU BIEGUNKI WYWOŁANEJ BRUDNĄ WODĄ. POŁOWA TYCH DZIECI RODZI SIĘ W PIĘCIU KRAJACH – INDIACH, NIGERII, DEMOKRATYCZNEJ REPUBLICIE KONGO, PAKISTANIE I CHINACH⁷.

Około 443 mln dni szkolnych

TRACI SIĘ ROCZNIE Z POWODU WYSOKIEJ ZACHOROWALNOŚCI NA CHOROBY ZWIĄZANE Z BRUDNĄ WODĄ⁸.

Około 3,4 mln ludzi umiera na świecie

KAŻDEGO ROKU Z POWODU CHORÓB WYWOŁANYCH PRZEZ BRUDNĄ WODĘ⁹.

Więcej osób ma własny telefon komórkowy

NIŻ DOSTĘP DO JAKIEJKOLWIEK TOALETY¹⁰.

Zużycie wody podwaja się mniej więcej co 20 lat.

WODA W WIĘKSZOŚCI POCHŁANIANA JEST PRZEZ ROLNICTWO, PRZEMYSŁ ORAZ PRODUKCJĘ ENERGII¹¹.

MIESZKANIEC KIBERY, NAJWIĘKSZEGO SLUMSU W NAIROBI (STOLICY KENII), PO PRYWATYZACJI USŁUG WODNYCH płaci za litr wody pięć razy więcej niż przeciętny obywatel USA¹².

PRZYCZYNY UTRUDNIONEGO DOSTĘPU DO WODY

Przyczyny deficytu wody są różnorodne, a kolejność ich występowania czy rodzaj zależności mogą różnić się ze względu na warunki zewnętrzne. Można jednak wyróżnić pewne grupy czynników wpływających na ograniczenia w dostępie do wody i, co się z tym wiąże, do godnych warunków sanitarnych:

→ **FIZYCZNE I GEOGRAFICZNE** uwarunkowania obszaru pod względem panującego klimatu, zasobności w wody podziemne i gruntowe oraz liczby opadów na danym terenie.

→ **ZMIANY KLIMATYCZNE I GLOBALNE OCIEPLENIE**, czyli zmiany w ekosystemie i naruszenie cyklu hydrologicznego, determinujące ilość opadów na danym terenie oraz zwiększenie lub zmniejszenie ich częstotliwości i intensywności. Większość środowiska eksperckiego wiąże globalne ocieplenie z upowszechnieniem się modelu konsumpcyjnego w krajach najbogatszych, powodującego wzrost emisji dwutlenku węgla do atmosfery.

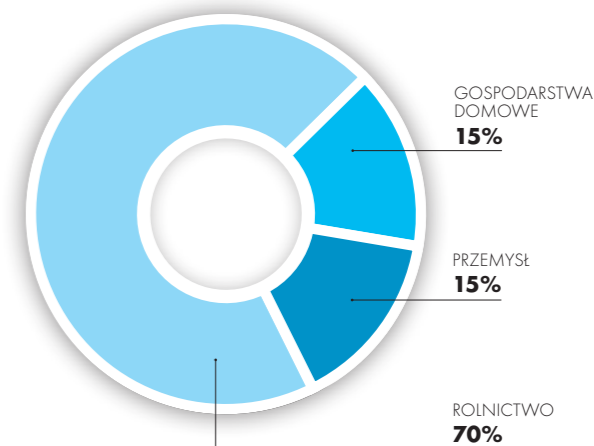
→ **KATASTROFY NATURALNE**, takie jak susze, powódzie, huragany, tsunami i inne. Ich skutki mogą być różne, w zależności od rodzaju, rozległości i intensywności katastrofy oraz poziomu przygotowania państwa na takie zdarzenie.

→ UBÓSTWO

Ubóstwo części krajów Południa nie pozwala na rozwój infrastruktury wodnej i zapewnienie wszystkim obywatelom i obywatelkom dostępu do wody. Ogólna słabość struktur państwowych, kolonialna przeszłość, nierówny dostęp do światowych rynków zbytu, konieczność spłaty zadłużenia – wszystko to ma wpływ na sytuację gospodarczą w krajach Południa i sprawia, że w państwowym budżecie nie ma wystarczających środków na inwestowanie w poprawę wszystkich sektorów, w tym sektora wodno-sanitarnego.

→ UWARUNKOWANIE POLITYCZNE I WYNIK KONFLIKTÓW ZBROJNYCH:

a. Braki infrastrukturalne, spowodowane na przykład działaniami zbrojnymi brak wodociągów i kanalizacji, pozwalających na doprowadzenie wody pitnej do mieszkań oraz odprowadzenie ścieków.

Wykres 1. Zużycie wody w rozbiciu na obszar działalności człowieka.

Opracowanie własne na podstawie http://www.unwater.org/statistics_use.html, 20.08.2013.

Kwestia niedoboru wody była jednym z ważniejszych czynników powodujących niepowodzenie tzw. zielonej rewolucji w krajach afrykańskich, podczas gdy w wielu krajach azjatyckich można było zauważyć wzrost osiąganych plonów w wyniku intensyfikacji upraw. Diagram zamieszczony poniżej pokazuje przeciętne zapotrzebowanie na wodę przy produkcji wybranych produktów żywnościowych. Wysoki poziom zużycia wody przy produkcji mięsa spowodowany jest tym, że brana pod uwagę jest tu także produkcja paszy dla zwierząt. Mięsna dieta preferowana w krajach wysoko rozwiniętych powoduje znaczny wzrost zapotrzebowania na wodę w tych krajach oraz pogłębia różnice w poziomie zużycia wody pomiędzy Europą i USA a chociażby krajami azjatyckimi, których dieta oparta jest na produktach roślinnych.

→ ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY PAŃSTW

Zapewnienie godnych warunków życia to także zapewnienie dostępu do wody pitnej. Tabela 1 pokazuje zależność pomiędzy poziomem dostępności do wody a rozwojem gospodarczym państw i na odwrót. Fizyczna stabilność gospodarki wodnej przyczynia się

- b. Słabe dostosowanie polityk wodnych i sposobów zarządzania wodą do potrzeb osób najuboższych i wykluczonych – niepełnosprawnych, żyjących w slumsach lub na obszarach wiejskich daleko od centrów politycznych. Wykluczeniu podlegają także osoby przynależące do grup dyskryminowanych ze względu na płeć, pochodzenie, religię czy ideologię. Warto odnotować tutaj niski poziom udziału kobiet w procesach decyzyjnych dotyczących dostępu do wody i sanitariatów.
- c. Spory o źródła wody i prawo do zarządzania nimi, które wynikają z nieadekwatności przebiegu cieków wodnych do granic politycznych państw, bądź z istnienia wspólnych źródeł wody dla kilku krajów regionu.
- d. Decyzje o budowie tam i zapór na wspólnych rzekach. Przykładem takiego działania jest deklaracja Etiopii o budowie tamy na Nilu z kwietnia 2011 roku. Do tego kraju należy 89% źródeł Nilu, ale tylko 1% zasobów wodnych kraju pochodzi z tej rzeki.¹³ Jest to spore zagrożenie dla bezpieczeństwa wodnego Sudanu, Sudanu Południowego i Egiptu, które zaspokajają z Nilu sporą część swych potrzeb wodnych. Inny przykład takiej bezpośredniej ingerencji polityki w dostępność wody to wprowadzanie w kraju monokultur rolnych (np. uprawa bawełny w Kazachstanie i Uzbekistanie), które zakłócają system wodny w całym regionie.¹⁴

SKUTKI BRAKU DOSTĘPU DO WODY

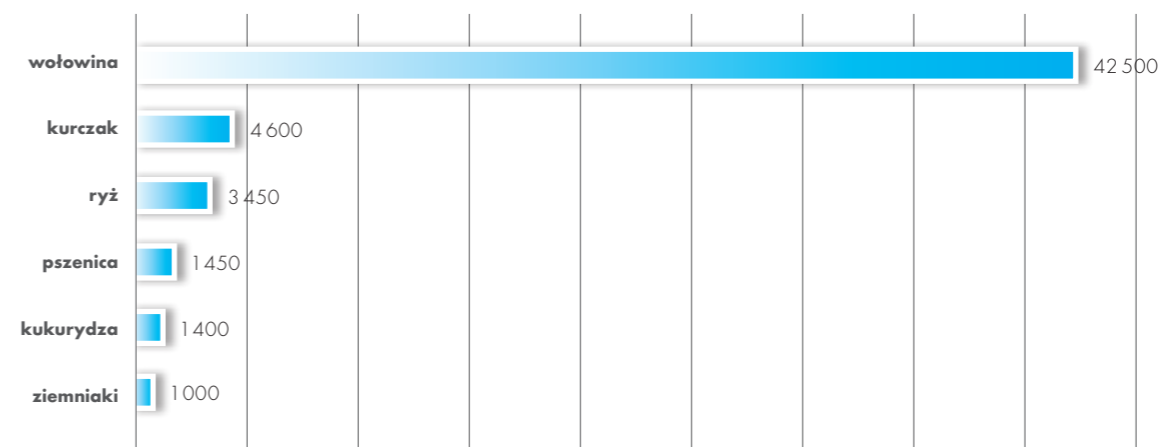
Brak lub ograniczony dostęp do wody pitnej może wpływać na:

→ POZIOM WYŻYWIENIA MIESZKAŃCÓW, CZYLI ZAGROŻENIE GŁODEM I NIEDOSTATKIEM ŻYWNOŚCI

Wbrew pozorom największym konsumentem wody na świecie są gospodarstwa rolne, a nie przemysł czy indywidualne gospodarstwa domowe. Słaba efektywność i zniszczone systemy nawadniające w niektórych krajach azjatyckich czy afrykańskich mogą spowodować wzrost ilości wody zużywanej przez rolnictwo (patrz wykres 2). W tym kontekście niezwykle ważne jest silne powiązanie zasobów wodnych z bezpieczeństwem żywieniowym i walką z głodem.

Wykres 2. Przeciętna ilość wody (w litrach) potrzebna do wyprodukowania 1 kg żywności

Opracowanie własne. Źródło danych: P. Kowalczyk, dz. cyt., s. 171.

FOT 3. Rok po trzęsieniu ziemi na Haiti. Obóz Petionville Club, Port-Au-Prince, listopad 2011. FOT. BARTEK WRZEŚNIEWSKI

do rozwoju państwa. Większość państw bogatych, jak na przykład kraje europejskie, znajduje się w klimacie umiarkowanym, gdzie jest niska fluktuacja poziomu wody. Jednak związek pomiędzy dochodem narodowym kraju a poziomem dostępu do wody pitnej mieszkańców nie zawsze jest tak jednoznaczny. Wysoki poziom higieny i dostępu do godnych warunków sanitarnych w takich ubogich krajach, jak Bangladesz i Tajlandia oraz słaby do nich dostęp w krajach bardziej rozwiniętych gospodarczo, jak Meksyk czy Indie, wskazują na wagę decyzji politycznych.¹⁵ To polityka jest odpowiedzialna za zagospodarowywanie dochodu narodowego oraz sposób traktowania potrzeb grup narażonych na dyskryminację i wykluczenie. Niestety najczęściej **najbiedniejsi cierpią na niedobór wody, a także płacą za nią najwięcej.** W krajach najuboższych wydatki na wodę pochłaniają sporą część budżetu domowego i nie pozwalają na inwestowanie w edukację dzieci czy we własny rozwój. Cały wysiłek rodziny skupia się na zapewnieniu najbardziej podstawowych potrzeb.

„Nya Boh Lul Donj, młoda, 14-letnia dziewczyna, nigdy nie chodziła do szkoły. Najbliższa studnia jest w Yuai, czyli ok. 3 godzin marszu, a najbliższa szkoła podstawowa jest w Pamai Center,

oddalonym o godzinę drogi. W zeszłym roku zaczęła tam chodzić, ale z powodu napadów plemienia Murle zrobiło się zbyt niebezpiecznie. Po wodę chodzi 2 razy dziennie i przynosi dwa piętnastolitrowe kanistry. Mieszka z rodzicami i dwójką małych braci. Zazwyczaj to ona pomaga matce w przygotowywaniu jedzenia”.¹⁶

→ WZROST ZACHOROWALNOŚCI NA CHOROBY WYNIKAJĄCE Z OSŁABIENIA LUB PASOŻYTÓW ŻYJĄCYCH W WODZIE

Choroby zakaźne (biegunkowe) nie tylko zabijają więcej dzieci niż malaria czy AIDS, ale przyczyniają się do zahamowania rozwoju całego społeczeństwa. Powodem jest właśnie podwyższona absencja dorosłych i dzieci w pracy czy w szkole. Tymczasem mycie rąk przy użyciu mydła jest najtańszą i najbardziej efektywną metodą zapobiegania biegunce. Dokładne umycie rąk może zredukować zachorowalność o ok. 47%. Oznacza to, że **godne warunki sanitarne dotyczą także dostępu do czystej wody.**

Często mieszkańcy wiosek w Sudanie Południowym czerpią wodę z okresowego strumienia, w którym woda jest tylko w porze

ZASOBY WODY W POLSCE¹⁷

Polska nie jest wolna od problemów z dostępem do wody pitnej. W niektórych regionach, zwłaszcza latem, mieszkańcy muszą korzystać z beczkwozów, aby mieć wodę do picia i gotowania. Ilość wody przypadającej na jednego mieszkańca Polski to 4,5 m³/dobę, średnia wartość tego wskaźnika w Europie to 11 m³/dobę.

Polska obecnie charakteryzuje się bardzo niskim zużyciem wody, około dwukrotnie niższym niż w zachodnich krajach europejskich, gdzie duża część poboru wody przeznaczana jest na nawodnienia w rolnictwie. Dlatego też obecnie i w najbliższych latach nie grozi Polsce kryzys wodny, co nie oznacza, że niektóre regiony będą odczuwać poważny brak wody, a niektóre ich nadmiar. Problemy z zaopatrzeniem w wodę w Polsce mogą jednak wystąpić, gdy nasze rolnictwo, podobnie jak w innych krajach zachodniej Europy, zacznie pobierać więcej wody dla nawodnień niż obecnie. Inaczej sytuacja przedstawiać się będzie w przyszłości w Azji i Afryce. Według prognoz demograficznych oraz rozwoju przemysłu, rolnictwa i potrzeb komunalnych na wodę na znacznych obszarach Azji i Afryki przewiduje się tzw. niebieską rewolucję, która oznaczać będzie ogromny deficyt wody¹⁹.

TABELA 1 Charakterystyka wybranych krajów pod względem dochodu narodowego oraz dostępu do bezpiecznej wody. Źródło: P. Kowalczyk, dz. cyt., s. 73-76.

KONTYNET	KRAJ	DOCHÓD NARODOWY PKB (W USD)	PROCENT POPULACJI Z DOSTĘPEM DO WODY
Azja	→ Afganistan	171	13
Azja	→ Chiny	1035	75
Azja	→ Singapur	20 667	100
Afryka	→ Czad	206	27
Afryka	→ Etiopia	94	24
Afryka	→ RPA	2427	86
Afryka	→ Sudan ¹⁸	409	75
Ameryka Płd.	→ Meksyk	6059	86
Ameryka Płd.	→ Haiti	510	46
Europa	→ Wielka Brytania	26650	100
Europa	→ Rosja	2327	99
Europa	→ Bułgaria	1834	100
Australia i Oceania	→ Australia	19651	100
Australia i Oceania	→ Wyspy Salomona	522	71
Ameryka Płn.	→ USA	36562	100

KAMPANIA SANITARNA POLSKIEJ AKCJI HUMANITARNEJ

Polska Akcja Humanitarna rozpoczęła w Polsce kampanię informacyjną dotyczącą potrzeby zapewnienia godnych warunków sanitarnych w krajach najuboższych. Od 2001 roku dzięki wsparciu różnych osób i podmiotów PAH udało się poprawić warunki sanitarne w siedmiu miejscach, m.in. na Haiti, w Afganistanie, w Sudanie, w Izraelu i Autonomii Palestyńskiej.

W ramach podejmowanych działań budowane są m.in. toalety w szkołach. Zazwyczaj poprawa bezpieczeństwa sanitarnego oraz lepsza sytuacja zdrowotna dzieci zachęca je do uczestniczenia w zajęciach lekcyjnych. Prowadzona jest także odbudowa sieci kanalizacyjnych, przede wszystkim w Strefie Gazy (Autonomia Palestyńska). Dzięki temu ulicami przestały spływać ścieki, co było przyczyną wielu chorób. Aby dowiedzieć się więcej lub przyłączyć się do działań, odwiedź stronę internetową:

www.pah.org.pl/nasze-dzialania/180/kampania_sanitarna

deszczowej, czyli przez kilka miesięcy w roku. Czerpana stamtąd woda jest koloru ziemi, a na jej powierzchni pływają insekty. Przeciętny Europejczyk nie umyłby w niej rąk. Zanieczyszczenie wody powoduje choroby biegunkowe, które są szczególnie niebezpieczne dla małych dzieci.²⁰ Takie choroby jak dur brzuszny czy cholera w społecznościach korzystających z niechronionych źródeł wody są bardzo częste.

→ ZMIANY W ŚRODOWISKU NATURALNYM

Wiele osób z krajów należących do tzw. bogatej globalnej Północy zapomina, że korzystają z tych samych globalnych zasobów wody pitnej, co mieszkańiec globalnego Południa. **Oczywiście to, czy zakręcimy kurek w Polsce, nie ma bezpośredniego przełożenia na ilość wody w Sudanie Południowym czy innym miejscu na świecie.** Nie o tego rodzaju zależność chodzi. Zwiększające się zużycie wody, a w konsekwencji zachwianie równowagi ekosystemów i zanieczyszczenie wody w krajach najbogatszych mają wpływ na środowisko naturalne nie tylko w najbliższym otoczeniu. Najczęściej przywoływane jest tutaj zjawisko zmian klimatycznych, które mogą być jedną z przyczyn serii katastrof naturalnych, takich jak susze i powodzie, stanowiących zagrożenie dla gospodarki wodnej.

Szacuje się, że do 2080 roku temperatura atmosferyczna wzrośnie o 4°C, a ilość dwutlenku węgla w atmosferze się podwoi. W związku z **globalnym ociepleniem** przebieg cyklu wodnego zostanie przyspieszony pod wpływem wzrastających temperatur i zwiększonego parowania z lądu i morza. Ilość opadów będzie wzrastać w strefach klimatycznych tropikalnych, natomiast zmniejszać się w suchych strefach pustynnych i półpustynnych wewnątrz wielkich kontynentów. Zatem obszary ubogie w wodę będą stawały się coraz suchsze i gorętsze. Zarówno ilość opadów, jak temperatura staną się jeszcze bardziej zmienne, a co za tym idzie zwiększy się zagrożenie suszą i powodzią – czasem w tym samym miejscu.²¹ Wysychanie źródeł wody stanowi zagrożenie nawet dla najbardziej wytrzymałych zwierząt migrujących za wodą, takich jak stoń malijski, któremu grozi wyginięcie nie z powodu braku wody.²² W 2007 roku Międzyrządowy Panel do spraw Zmian Klimatycznych (**Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC**) stwierdził zdecydowanie, że główną przyczyną przyspieszenia zmian klimatu jest działalność człowieka, a dokładniej – spowodowana przez nią wzmożona emisja gazów cieplarnianych. To natomiast przyczynia się do zmian w cyklu hydrologicznym ziemi oraz wzrostu ilości anomalii pogodowych i katastrof naturalnych. Oczywiście najbardziej dotknięte ich skutkami będą kraje najuboższe, a to z kolei zwiększy poziom ich ubóstwa i spowoduje brak dostępu do takich podstawowych dóbr, jak właśnie woda i żywność.²³

→ WZROST TENDENCJI MIGRACYJNYCH DO INNYCH REGIONÓW LUB PAŃSTW

Zjawisko **uchodźstwa klimatycznego** powoduje, że problem z dostępem do wody staje się również wyzwaniem dla krajów sąsiadujących z miejscem kryzysu. Gdy susza zapanowała w regionie Afryki Wschodniej w 2011 roku, dla większości żyjących w ubóstwie mieszkańców Somalii jedynym ratunkiem była ucieczka. W ciągu kilku tygodni tysiące rodzin somalijskich ruszyło w kierunku Kenii i Etiopii, krajów również poszkodowanych w wyniku suszy.²⁴ Zazwyczaj uciekinierzy są umieszczani w specjalnych obozach. Z jednej strony stają się one szybko przeludnione i może zacząć brakować wody i żywności, szczególnie gdy kraj, na terenie którego znajduje się obóz, sam jest w kryzysie. Z drugiej jednak strony do obozów szerszy dostęp mają instytucje i organizacje międzynarodowe dostarczające pomoc żywnościową i wodę pitną.

Trend lokalnych i regionalnych migracji staje się coraz bardziej globalny. Dla wielu celem jest swoista „ziemia obiecana”, czyli kraje globalnej Północy. Nie chodzi tutaj o kontynuację wcześniej istniejącego zjawiska emigracji zarobkowej, dobrze znanego także Polakom. **Osoby, które uciekają przed brakiem wody i żywności nie walczą o lepszy i wygodniejszy byt, lecz o życie.**

Powiązanie zmian w klimacie najuboższych krajów z globalnym ociepleniem, a tego z nadmiarem emisji gazów cieplarnianych do atmosfery przez kraje najbogatsze i najbardziej uprzemysłowione, czyni nas – całą społeczność międzynarodową – odpowiedzialnymi za ludzi, którzy są poszkodowani w tej sytuacji. Stąd też zakwalifikowanie tych emigrantów jako uchodźców klimatycznych, a nie migrantów zarobkowych, może być dla nich pomocne. Wiąże się to z zobowiązaniem państw do uznania prawa do azylu. Choć ponad 60 lat temu, gdy tworzony był katalog praw człowieka, nie brano jeszcze pod uwagę tego typu powodu uchodźstwa, część ekspertów, w tym ekspertów z Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM), podkreśla potrzebę zmiany perspektywy. Jest to trudne z powodu braku jednoznacznego rozróżnienia ich od migrantów zarobkowych przez państwa przyjmujące. Z prawnego punktu widzenia jest to nadal **kwestia dyskusyjna.**

PRAWO DO WODY I GODNYCH WARUNKÓW SANITARNYCH JAKO PRAWO CZŁOWIEKA

Prawo do wody uznane zostało przez ONZ za podstawową potrzebę i elementarne prawo człowieka. Uprawnia ono każdą osobę do wystarczającej ilości bezpiecznej wody dostępnej finansowo dla przeciętnego mieszkańca. Oznacza ono także zapewnienie prawa osób i wspólnot do uczestniczenia w procesach decyzyjnych, w których zabezpieczany jest ich dostęp do wody. Powinien być także integralną częścią polityk, programów oraz strategii dotyczących wody i jej użytkowania.²⁵

Takie ustalenia są zwiercieniem długiej dyskusji w gremiach międzynarodowych na temat zabezpieczenia dostępu do tego cennego bogactwa naturalnego. Wiele wcześniejszych rezolucji organów ONZ i raportów wydanych przez organizacje i programy działające w ramach systemu Narodów Zjednoczonych zwraca uwagę na **prawo człowieka do bezpiecznej wody oraz godnych warunków sanitarnych**.

Co ważne, prawo do wody dotyczy prawa dostępu do wody, a nie do jej posiadania. W większości krajów woda lub jej najważniejsze źródła są zarządzane przez władze publiczne i przyjęta jest zasada minimalnych opłat za wodę. Jeśli jednak kwestia zapewnienia mieszkańcom wody oddana jest w gestię firm prywatnych, rodzi się zagrożenie, że najbiedniejszych najwyczejniej

nie będzie na nią stać. Są także pozytywne przykłady udanych prywatyzacji. Problemem w przejściu przez firmy międzynarodowe odpowiedzialności za zarządzanie dostępem do wody może być chociażby fakt, że firmy, w odróżnieniu od państw, nie są podmiotami prawa międzynarodowego i nie mają takich zobowiązań prawnych jak one. Przykłady nieetycznych zachowań firm, czy też praktyk niezgodnych z zasadami prawa międzynarodowego, mogą budzić zastrzeżenia przy przejmowaniu przez nie tak drażliwego obszaru życia społecznego. Z drugiej strony jednak, opieszałość lub nieudolność państw w zapewnieniu swym mieszkańcom odpowiedniej infrastruktury także nie daje wielu powodów do zadowolenia.

W swej rezolucji Zgromadzenie Ogólne deklaruje, że prawo do wody oraz godnych warunków sanitarnych jest elementem godnego życia i wchodzi w skład praw człowieka. Stąd też wzywa się organizacje międzynarodowe i kraje członkowskie o wsparcie procesu zmniejszania nierówności globalnych związanych z dostępem do wody. Realizacja tego zadania z pewnością wpłynie w dużej mierze na realizację wszystkich Milenijnych Celów Rozwoju, takich jak zmniejszenie głodu, wyrównanie szans edukacyjnych dziewcząt i chłopców, poprawę warunków sanitarnych oraz warunków porodu i połogu itp.²⁶

NAJWAŻNIEJSZE AKTY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO, W KTÓRYCH MÓWI SIĘ O PRAWIE DO WODY JAKO PRAWIE CZŁOWIEKA, TO:

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych
- Międzynarodowa Konwencja Przeciwdziałania Wszelkim Formom Dyskryminacji Kobiet
- Konwencja Praw Dziecka
- Konwencja Praw Osób z Niepełnosprawnością
- Genewska Konwencja dot. Ochrony Osób Cywilnych w Czasie Wojny z 1949 r.
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 54/175 z 17 grudnia 1999 o prawie do rozwoju

STAN NA DZIŚ I PROGNOZY

Pomimo globalnego porozumienia na temat niezbędności dostępu do wody pitnej, widać ogromną przepaść między założeniami a realiami. Dotyczy to przede wszystkim krajów najuboższych. W Milenijnych Celach Rozwoju założono zmniejszenie do 2015 roku:

- o połowę liczby osób nie mających dostępu do wody,
- o połowę liczby osób bez dostępu do godnych warunków sanitarnych.

Światowa Organizacja Zdrowia stwierdza, że można zauważyć pewien pozytywny trend w poprawie dostępu do bezpiecznych źródeł wody – cel dotyczący zmniejszenia liczby osób bez dostępu do wody został osiągnięty, jednak **liczba ludzi na świecie korzystających z zanieczyszczonych źródeł wody wciąż jest**

znaczna i wynosi 768 mln czyli tyle, ile mieszkańców ma cały kontynent europejski²⁷.

Cel dotyczący dostępu do sanitariatów wciąż jest daleki do osiągnięcia – według raportu UNICEF-u²⁸ 2,5 mld osób nie ma do nich dostępu i prognozuje się, że będzie to możliwe dopiero w 2026 roku.

Jednak postęp w zakresie dostępu do wody nie rozkłada się na wszystkie regiony świata równomiernie – najwięcej ludzi, których dostęp do wody pitnej się polepszył od 1990 roku, mieszka w Indiach i Chinach, najmniejszy postęp zaobserwowano w regionie Afryki Subsaharyjskiej i Oceanii.

Spośród 768 mln ludzi bez dostępu do bezpiecznej wody pitnej 83% mieszka na obszarach wiejskich²⁹. Nierówności pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi są najbardziej widoczne w regionie afrykańskim, gdzie w 2008 roku tylko 48% wiejskiej populacji miało dostęp do bezpiecznych źródeł wody pitnej, w porównaniu z 84% mieszkańców miast.³⁰

CZY WIESZ, ŻE:

23 grudnia 2003 roku

ZGROMADZENIE OGÓLNE ONZ PROKLAMOWAŁO
MIĘDZYNARODOWĄ DEKADĘ AKCJI „WODA DLA ŻYCIA”
(2005-2015)

Rok 2008

BYŁ OGŁOSZONY MIĘDZYNARODOWYM ROKIEM SANITACJI

ORGANIZACJE MIĘDZYNARODOWE ZAJMUJĄCE SIĘ KWESTIĄ WODY

Wiele organizacji, agend i programów funkcjonujących w ramach systemu Narodów Zjednoczonych, organizacji pozarządowych i zrzeszeń podejmuje kwestię zanieczyszczonej wody jako jedno z podstawowych zagrożeń dla zdrowia i życia ogromnej liczby osób. Warto zwrócić uwagę na ten obszar podczas omawiania ich działalności.

1. ŚWIATOWA ORGANIZACJA ZDROWIA (WHO)

jedną z organizacji działających w ramach systemu Narodów Zjednoczonych, zajmująca się ochroną zdrowia. Jej siedzibą jest Genewa. Zajmuje się koordynowaniem międzynarodowych działań monitorujących wybuchy epidemii chorób takich jak SARS, malaria i AIDS. Oprócz tego WHO wspiera programy mające na celu zapobieganie i leczenie tych chorób i innych chorób zakaźnych (biegunkowych). Jako wyzwanie XXI wieku podkreśla ona potrzebę wzmocnienia walki o równy dostęp do opieki medycznej oraz walkę przeciwko transgranicznym (globalnym) zagrożeniom dla zdrowia publicznego. Więcej: <http://www.who.int/en/>

2. FUNDUSZ NARODÓW ZJEDNOCZONYCH NA RZECZ DZIECI (UNICEF)

powstał ponad 60 lat temu i jest największą organizacją na świecie, której działalność dedykowana jest dzieciom. Każdego roku ratuje zdrowie i życie 7 mln dzieci. W Polsce działa Polski Komitet Narodowy UNICEF. Reaguje w krytycznych sytuacjach, chroniąc prawa dzieci. We współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych oraz organizacjami humanitarnymi UNICEF stwarza ośrodki natychmiastowej interwencji, by wspomóc cierpiące dzieci oraz tych, którzy zapewniają im pomoc. UNICEF poprzez realizowane programy krajowe promuje równouprawnienie dziewczynek oraz kobiet, działa na rzecz ich pełnego uczestnictwa w politycznym, socjalnym i ekonomicznym rozwoju społeczności. Więcej: www.unicef.pl/

3. PROGRAM NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DS. ROZWOJU (UNDP)

jest agendą ONZ powołaną w 1965 roku, która tworzy globalną sieć na rzecz rozwoju w 166 krajach świata. Na całym świecie UNDP angażuje się w zwiększanie lokalnego potencjału oraz walkę z wykluczeniem społecznym, zapewniając krajom dostęp do doświadczeń, wiedzy i środków potrzebnych do poprawy jakości życia. UNDP aktywnie wspiera działania na rzecz osiągnięcia Milenijnych Celów Rozwoju na całym świecie, szczególnie w krajach globalnego Południa. Więcej: www.undp.org/pl

4. WATERAID

jest międzynarodową organizacją pozarządową, z siedzibą w Wielkiej Brytanii. Misją organizacji jest poprawa życia ludzi poprzez zwiększenie ich dostępu do bezpiecznej wody, higieny i godnych warunków sanitarnych, szczególnie w najbiedniejszych społecznościach. WaterAid pracuje w Wielkiej Brytanii i poza jej granicami nad zmianą polityki i praktyk państw mających wpływ na zapewnienie realizacji prawa do wody i godnych warunków sanitarnych. Podkreśla rolę poszanowania tego prawa w zmniejszeniu ubóstwa na świecie. Organizacja prowadzi liczne projekty, w których kieruje się między innymi zasadami równości, kwestiami równości kobiet oraz odpowiedzialności za nie. Więcej: www.wateraid.org/uk/

5. GLOBAL WATER PARTNERSHIP (GWP)

jest międzynarodową siecią różnych instytucji i organizacji, której celem jest wspieranie zrównoważonego rozwoju oraz zarządzania zasobami wodnymi na wszystkich poziomach. Powstała w 1996 roku, jest finansowana przez Bank Światowy, UNDP, Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA). Pod koniec 2010 roku w skład sieci wchodziło 13 Regionalnych Partnerstw Wodnych, 79 Krajowych Partnerstw Wodnych, oraz 2359 Partnerstw zlokalizowanych w 157 krajach. Globalne Partnerstwo Wodne zajmuje się rzecznictwem, budową zasobów i rozpowszechnianiem informacji, które mają przyczynić się do zmiany w podejściu do problematyki wodnej. Stara się ono wyjaśnić, w jaki sposób woda i sprawy globalne są ze sobą powiązane. Więcej: www.gwp.org/en/

4 WYBRANE OBSZARY ZAGRAŻAJĄCE REALIZACJI PRAWA DO WODY

Zagadnieniami, które należy poruszyć i podkreślić w trakcie omawiania tematu prawa do wody i godnych warunków sanitarnych, są:

- zagrożenie brakiem wody dla grup marginalizowanych, w szczególności kobiet i dzieci,
- rola konfliktów zbrojnych w zabezpieczeniu podstawowego prawa człowieka, jakim jest prawo do wody,
- wirtualna woda i jej wpływ na globalne systemy wodne,
- prywatyzacja wody – szansa czy zagrożenie dla zapewnienia wszystkim dostępu do czystej wody?

WODA: KOBIECA SPRAWA

Warto się zastanowić, dlaczego tak wiele organizacji podkreśla rolę dostępu do wody w kształtowaniu się pozycji kobiet w społecznościach lokalnych i społeczeństwach. Głównym powodem jest odpowiedzialność kobiet i dziewcząt za dostarczanie wody do domów. Dlatego też to edukacja dziewczyn jest szczególnie narażona na szwank w krajach, w których notuje się deficyt wodny, a źródła są oddalone od miejsca zamieszkania.

Organizacja WaterAid wyróżnia następujące obszary, w jakich naruszenia praw kobiet powiązane są bezpośrednio z brakiem dostępu do wody i godnych warunków sanitarnych:

→ ZDROWIE, BEZPIECZEŃSTWO I EDUKACJA

Bez dostępu do wody utrudnione jest przede wszystkim zachowanie higieny, podczas gdy to dziewczynki i kobiety są w większym stopniu narażone na infekcje i zachorowania, szczególnie w przypadku kobiet w ciąży lub będących w połogu. Mogą być także obiektem przemocy czy innych zagrożeń, jak ukąszenia węża podczas długich marszów po wodę.

→ CZAS I PRACA PŁATNA I NIEODPŁATNA

W wielu społeczeństwach oczekuje się od kobiet i dziewczyn, że będą odpowiedzialne za utrzymanie domu, w tym zdobywanie wody oraz opiekę nad dziećmi, chorymi lub niepełnosprawnymi w gospodarstwie domowym. Kobiety stanowią większość nieopłacanej siły roboczej, co dzieje się ze szkodą dla ich poziomu edukacji, bo zaangażowanie w sprawy domowe okupić trzeba rezygnacją ze szkoły czy rezygnacją z ambicji zawodowych.

→ MARGINALIZACJA I BRAK WŁADZY

Kobiety częściej cierpią z powodu dyskryminacji i marginalizacji społecznej. Wiąże się to z faktem, że zazwyczaj mają mniejszy

wpływ na politykę na poziomie krajowym i lokalnym, a przez to słabszy dostęp do zasobów i edukacji. W niektórych społecznościach, gdzie panuje tradycyjny (patriarchalny) system wartości, trudniej jest dotrzeć do kobiet z pomocą i spełnić, czy nawet zmieścić, ich potrzeby. Trudniej je po prostu usłyszeć.³¹

Jak już wspominaliśmy, w większości społeczeństwach tradycyjnych to kobiety są odpowiedzialne za zdobywanie i zarządzanie wodą w gospodarstwach domowych. Średni dystans, jaki codziennie pokonują kobiety w Azji i Afryce, by zdobyć wodę, to 6 km³². Spora odległość do źródeł wody pitnej to dodatkowy element zagrażający zdrowiu, a czasem nawet życiu i bezpieczeństwu osobistemu. Stres, z jakim wiąże się wędrówka po wodę, powoduje, że kobiety starają się jej spożywać jak najmniej ze szkodą dla własnego zdrowia. Niedobór wody, niedożywienie i anemia to problem ponadpokoleniowy. Niedożywione kobiety z anemią rodzą słabsze dzieci, które mogą nie rozwijać się prawidłowo i mają obniżoną odporność na choroby. Kwestia higieny u dziewcząt i kobiet, pomimo że dotyczy to połowy populacji, jest często obwarowana różnymi mitami i tabu. Wiele dziewcząt w wieku szkolnym woli opuścić kilka dni w szkole niż narażać się na śmieszność lub inne problemy związane z potrzebą zwiększonej higieny podczas menstruacji. Brak oddzielnych toalet, brak wody lub właściwych udogodnień w nich jest często głównym powodem absencji w szkołach.

W związku z tym, że u władzy często przeważają mężczyźni, kobiece, a szczególnie te „wstydlive”, potrzeby są pomijane milczeniem. Wiele przykładów ignorowania potrzeb kobiet, czy też specyfiki kobiet, także wynikających z uwarunkowań społecznych, umykało badaczom i organizacjom niosącym pomoc.

„Jak wygląda dzień kobiety w Południowym Sudanie? Zazwyczaj wstaje przed wschodem słońca i idzie po wodę, żeby przygotować herbatę. Rozpala ogień i stawia wodę w czajniku, potem idzie budzić dzieci, starsze pomagają młodszym się ubrać. Gdy dzieci są w szkole, Elizabeth przygotowuje obiad – ponownie idzie po wodę, która posłuży do ugotowania sorgo oraz fasoli. Potem sprząta dom i razem z rodziną je przygotowany posiłek. Wieczorem, razem z mężem i dziećmi, siadają przy ognisku i opowiadają sobie o wydarzeniach minionego dnia.

Elizabeth Jovolee marzy o tym, żeby móc się posługiwać komputerem. Wie, że w Europie prawie każdy ma komputer i używa go na co dzień. Elizabeth nie potrafi czytać ani pisać, ale myśli, że komputer pomógłby jej w nauce. Chciałaby mieć także maszynę do szycia, mogłaby w ten sposób zarabiać na jedzenie dla dzieci. Potrafi też wypłacać maty, ale tutaj trudno coś sprzedać.”³³

FOT 4. Wydawanie tabletek uzdatniających wodę. Sudan Południowy, 2013. FOT. TOMASZ WOŹNY

FOT 5. Kobiety przed szkołą Ducuum w Pakwau, gdzie PAH ufundowała studnię. Pierwsza od lewej: Elizabeth Jovolee. Okolice Bor, Sudan Południowy, maj 2011. FOT. BART POGODA

PRZYKŁAD: INDIE

W 2007 roku zrealizowane zostało badanie dotyczące poziomu świadomości kobiet i dziewcząt o własnym cyklu menstruacyjnym i higienie z tym związanej. Badanie dotyczyło 53 osiedli w slumsach, 159 wiosek oraz 19 rozwijających się osiedli z 19 dystryktów Madhya Pradesh, Chhatisgarh oraz Uttar Pradesh w Indiach, gdzie realizowane były programy wodne i sanitarne WaterAid India. Przepytano 2579 ubogich kobiet z wiejskich i miejskich obszarów oraz uczennice. W wyniku badań ustalono, że:

- 41% respondentek nie miało żadnej wiedzy na temat higieny podczas menstruacji.
- Poziom wykształcenia badanych nie przekłada się na poziom higieny podczas menstruacji. Autorzy raportu zauważają dużo większy związek z istnieniem tabu w kulturze i społeczeństwie.
- Zaledwie 16 z 686 uczennic biorących udział w badaniu otrzymało informację na ten temat w szkole. Zazwyczaj taka wiedza przekazywana jest przez przyjaciółki i matki.
- Większość dziewcząt i kobiet używało kawałków ubrań jako materiału do higieny osobistej, często tego samego przez cały okres. Najczęściej główną barierą jest cena środków higienicznych, czasem także ich dostępność. Dlatego też wciąż powszechne jest stosowanie metod tradycyjnych.³⁴

PRZYKŁAD: SUDAN POŁUDNIOWY

Sudan Południowy to najmłodsze i jednocześnie jedno z najstabilniej rozwiniętych państw świata. Długoletni konflikt wewnętrzny i walki zbrojne pomiędzy arabską ludnością z północy a mieszkańcami południa kraju doprowadziły do podziału na dwa państwa oraz sprawiły, że ich mieszkańcy muszą się borykać z wieloma problemami, w tym z dostępem do wody i godnych warunków sanitarnych.

Jedna z uczestniczek szkolenia dotyczącego zakładania i uprawy ogródków, organizowanego przez Polską Akcję Humanitarną w Malek w Sudanie Południowym, Elizabeth Amach, w rozmowie z PAH w kwietniu 2011 roku prezentowała efekty swojej pracy. Cieszyła się, że nie ma suszy, bo jeśli by nastąpiła, to trudniej byłoby jej uprawiać warzywa. W uprawie największym problemem jest woda. Nil jest wprawdzie oddalony o 7 min marszu, ale mieszkańcy wioski boją się brać stamtąd wodę, bo na brzeg wychodzą krokodyle. Spełnieniem marzeń byłby generator prądu i pompa, które doprowadzałyby wodę z Nilu na pola oddalone od rzeki. Byłoby to szczególnie ważne, gdyż pola uprawne nad samym Nilem są zalewane i nie ma z nich wtedy pożytku.³⁷

Od 2006 roku Polska Akcja Humanitarna stara się zapewnić w Sudanie Południowym dostęp do wody pitnej poprzez wiercenie i budowanie studni. PAH wierce nowe studnie i naprawia stare, dostarcza części zamienne i szkoli miejscową ludność, aby sama była w stanie naprawiać studnie. Woda pitna jest tak głęboko, że mieszkańcy wiosek za pomocą prostych narzędzi nie byłoby w stanie się do niej dostać, a lokalne władze zajęte kwestiami rozbrojenia, trwających ciągle walk, przesiedleńców i wielu innych problemów, nie były wystarczająco efektywne by odpowiedzieć na potrzeby mieszkańców.

Do wywiercenia studni, a właściwie zbudowania głębinowych pomp ręcznych, potrzebna jest specjalna maszyna wiertnicza. Pierwsza kaskada wody nie nadaje się do picia, z czasem jednak płynie woda coraz czystsza i zdatna do picia. Rozpoczęcie działania pompy z czystą wodą to wielkie wydarzenie dla mieszkańców okolicznych wiosek. Kobiety i dzieci tłoczą się z kanistrami, czekając, kiedy będzie można nabrać wody³⁸. Każde ujęcie wody, wybudowane przez Polską Akcję Humanitarną, WaterAid czy inną organizację lub instytucję, jest dużym krokiem naprzód w rozwoju społeczności. To nie tylko źródło czystej wody do picia. Kobiety nie muszą już poświęcać kilku godzin dziennie, żeby ją zdobyć. Mogą poświęcić ten czas np. na uprawę domowego ogródka, a potem sprzedawać plony i zarabiać. Woda to początek rozwoju wioski.

KONFLIKTY ZBROJNE Z WODĄ W TLE

Woda w kontekście wojny pojawia się na każdym jej etapie i ma różne oblicza.

1 Na początku jest powód: woda jako niezbędna do życia i rozwoju była wielokrotnie w historii ludzkości przedmiotem sporu prowadzącego do działań zbrojnych.

2 W trakcie konfliktu: działania wojenne stanowią ogromne zagrożenie dla bezpiecznego dostępu do wody osób cywilnych. Stan systemów nawadniających, kanalizacji oraz całej infrastruktury potrzebnej do uzdatniania wody i oczyszczania ścieków jest zawsze zagrożony w trakcie wojny.

3 Państwa wychodzące z konfliktów zbrojnych również borykają się z problemami dotyczącymi dostępu do wody i zanieczyszczeń źródeł wody spowodowanych działaniami wojennymi³⁹.

Niezgodność granic politycznych i hydrograficznych stanowi często przyczynę sporów, np. pomiędzy Izraelem a sąsiadującymi państwami arabskimi, czyli Libanem, Syrią, Jordanią i Autonomią Palestyńską.

FOT 6. Z powodu sytuacji politycznej Syryjczycy są zmuszeni do korzystania z zanieczyszczonej deszczówki. Rejon Idlib, Syria 2013. FOT. MACIEJ MOSKWA / TESTIGO DOCUMENTARY

FOT 8. PAH działa na rzecz poprawy dostępu do wody zarówno w Strefie Gazy jak na Zachodnim Brzegu. Na zdjęciu moment podpisanie umowy na instalację nowoczesnej, ekologicznej oczyszczalni ścieków oraz alternatywnego systemu pozyskiwania wody w Abassan w Strefie Gazy. Autonomia Palestyńska, 2012. FOT. PAH

PRZYKŁAD: AUTONOMIA PALESTYŃSKA

Na Autonomię Palestyńską składają się obecnie dwa obszary: Strefa Gazy oraz Zachodni Brzeg. Sytuacja wodno-sanitarna mieszkańców żyjących w cieniu wieloletniego konfliktu oraz ogólna sytuacja humanitarna ludności palestyńskiej określana jest mianem katastrofalnej. Ubóstwo dotyka tu 68,5% ludności i stale wzrasta, pomimo stałej pomocy ze strony Unii Europejskiej, specjalnych agend ONZ czy innych programów i funduszy pomocowych. Wsparcie okazuje się kroplą w morzu potrzeb Palestyńczyków.⁴⁰

Przykład terytoriów palestyńskich jest szczególnie warty omówienia ze względu na wzmocnienie oddziaływania czynników naturalnych, czyli ograniczonych zasobów wodnych, przez niestabilną sytuację polityczną. Niektórzy eksperci zwracają uwagę, że rywalizacja o ziemię i ograniczone zasoby wodne to jeden z głównych (podskórnych) powodów tego konfliktu. Zwraca się także uwagę, że radykalizacja nastrojów społecznych wśród ludności palestyńskiej wynika z frustracji spowodowanej katastrofalną sytuacją gospodarczą obszarów administrowanych przez Palestyńskie Władze Narodowe. To przełożyło się na wybór w 2007 roku w wyborach parlamentarnych dla Strefy Gazy ugrupowania radykalnych islamistów – Hamas. Organizacja, uznawana za organizację terrorystyczną, przejęła władzę w Strefie Gazy głównie dzięki swemu bogatemu programowi socjalnemu i obietnicom szybkiej poprawy sytuacji życiowej. Tymczasem sytuacja w Strefie Gazy nie uległa poprawie, a w wyniku blokady ekonomicznej ogłoszonej przez Izrael doszło do jej znacznego pogorszenia. Argumenty polityczne i zagrożenie terroryzmem przeważyły nad argumentami prawa do godnego życia 1,5 mln mieszkańców Strefy Gazy.

Natomiast w kontekście prawa do wody i godnych warunków sanitarnych sytuacja po siedmiu latach blokady w Strefie Gazy wyglądała następująco:

- Około 10 tys. osób na północy Gazy nie miało dostępu do bieżącej wody, z powodu braku materiałów budowlanych pozwalających na odbudowę lub utrzymanie sieci wodnej.
- Brak infrastruktury odprowadzania i oczyszczania ścieków spowodował, że od 50 do 80 mln litrów surowych lub częściowo przetworzonych ścieków dziennie wpływa bezpośrednio do środowiska naturalnego, prowadząc do zanieczyszczenia podziemnych źródeł wody i wzrostu zachorowań.
- W 2008 roku zaledwie 5-10% wody ze zbiorników wodnych w Strefie Gazy odpowiadało standardom sanitarnym Światowej Organizacji Zdrowia.⁴¹

Utrudnienia spowodowane blokadą importu materiałów budowlanych przez władze izraelskie utrudniały nadal budowę oczyszczalni oraz systemów kanalizacyjnych.

WIRTUALNA WODA

Codziennie zużywamy ponad 100 l wody do picia, mycia oraz przygotowywania posiłków. Jak wykazał jednak brytyjski profesor – John Anthony Allan – codziennie zużywamy dodatkowe litry „wirtualnej wody”, czyli takiej, która została użyta w całym procesie produkcji różnych artykułów. Poranna kawa to aż 140 l wody, użytej podczas uprawy, produkcji, pakowania i transportu nasion. Kanapka z serem to 130 l wody potrzebnej do produkcji pieczywa oraz nabiału – razem, samo nasze śniadanie, to podwójna ilość wody, jaką codziennie bezpośrednio zużywa średni Europejczyk do mycia i picia! Doliczając do tego obiad, kolację, a także wszystkie używane podczas dnia produkty – komputer, samochód, telefon, a nawet ubrania, zużywamy dziennie nawet kilka tysięcy litrów wirtualnej wody!

Idea wirtualnej wody tłumaczy, w jaki sposób człowiek, jako konsument, ma wpływ na globalne systemy wodne. Pozwala także zrozumieć związek pomiędzy poszczególnymi elementami łańcucha produkcji a użyciem wody oraz jej zanieczyszczeniem. Problemy z wodą są ściśle związane ze strukturą globalnej ekonomii. Wiele państw swój ślad wodny, czyli ogólną ilość wykorzystywanej wody – zarówno tej zużywanej bezpośrednio, jak i wirtualnej – zostawia poza granicami swojego kraju, importując wodochłonne dobra z innych regionów. Taki stan rzeczy wywołuje presję na zasoby wody w regionach eksportujących, w których bardzo często brakuje całościowego zarządzania zasobami wodnymi i ich ochrony. Nie tylko rządy, ale także konsumenci, środowisko biznesowe oraz organizacje społeczeństwa obywatelskiego mogą grać znaczącą rolę w lepszym zarządzaniu zasobami wodnymi.

PERUWIAŃSKIE SZPARAGI NA EUROPEJSKICH STOŁACH CZY INDYJSKA COLA?

Wioska Ica leży w pustynnym regionie Andów, jednym z najsuchszych na świecie. Pod koniec lat 90. XX wieku, dzięki inwestycjom Banku Światowego, w Ica rozwinęła się przemysłowa uprawa szparagów, dzięki której Peru stało się największym eksporterem szparagów na świecie. Warzywa eksportowane są przede wszystkim do krajów Ameryki Północnej oraz do Europy.

Przedsiębiorstwa produkcyjne, zakładając uprawy, wykupiły prawa do studni w całej okolicy, pozbawiając lokalnych rolników możliwości zapewnienia wody swoim uprawom. Z powodu nadmiernego wykorzystywania zasobów wody potrzebnej do masowej uprawy poziom wód gruntowych obniża się co roku w całym regionie o 2 m – studnie należące do mieszkańców wysychają lub ilość wody, jaką można z nich uzyskać, jest o połowę mniejsza niż wcześniej, woda w kranie włączana jest przez 2-3 dni w tygodniu, na kilka godzin, co pozbawia mieszkańców wioski stałego i bezpiecznego dostępu do czystej wody.

Organizacje obywatelskie z Peru nie chcą zamknięcia firm uprawiających szparagi – te zapewniają bowiem 10 tys. miejsc pracy mieszkańcom Ica. Chcą wprowadzenia systemu zarządzania zasobami wodnymi w sposób zrównoważony oraz aby importujące warzywa firmy z krajów Północy wzięły odpowiedzialność za warunki, w jakich powstają szparagi i włączyły się w działania na rzecz poprawy sytuacji wodnej.

Innym przykładem wpływu globalnej produkcji żywności na dostęp do wody jest historia Kerali, stanu w południowych Indiach, gdzie w 1999 roku powstała jedna z największych fabryk Coca Coli w kraju. Aby wyprodukować litr napoju, fabryka zużywała 3,75 l wody, dziennie pobierała 510 tys. l wody ze zbiorników gruntowych, tych samych, które zaopatrują w wodę studnie okolicznych społeczności. Mieszkańcy Plachimada – wioski, w której znajduje się fabryka – zaczęli zauważać, że ich studnie wysychają i nie są w stanie zapewnić im tyle wody co wcześniej, a ścieki z fabryki zanieczyszczają nie tylko wodę, ale także pola uprawne. W 2004 roku mieszkańcy okolicznych wiosek, wspierani przez aktywistów z całych Indii, doprowadzili do zatrzymania prac fabryki i nie przedłużenia licencji firmy na korzystanie z zasobów wody do produkcji napojów. Woda uznana została za dobro wspólne, a dostęp do niego jako prawo człowieka, którego łamanie nie jest w Indiach dopuszczalne.

Źródło:

→ <http://www.righttowater.info/ways-to-influence/legal-approaches/case-against-coca-cola-kerala-state-india/>

→ <http://www.theguardian.com/environment/2003/jul/25/water.india>

WODA – DOBRO WSPÓLNE, CZY TOWAR SPRZEDAWANY DLA ZYSKU?

Delhijska Rada do spraw Wody wystąpiła do Banku Światowego o pożyczkę w wysokości 140 mln dolarów na restrukturyzację sieci wodno-kanalizacyjnej i oddanie jej zarządzania w ręce prywatnych przedsiębiorców. Według mieszkańców miasta prywatyzacja spowodowałaby wzrost cen za wodę i tym samym pozbawiłaby biednych Delhijczyków dostępu do jej czystych zasobów. Protesty różnych organizacji w Delhi spowodowały, że rada wycofała się z próby o pożyczkę, pozostawiając tym samym zarządzanie wodną infrastrukturą w rękach samorządu.⁴²

Według niektórych prywatyzacja wody przyczynia się do tego, że ludzie zmuszeni do płacenia za wodę bardziej cenią jej wartość, a dzięki prywatnemu sektorowi jakość usług i samej wody jest większa. Podkreślają też, że wkład finansowy sektora prywatnego w tworzenie infrastruktury wodnej jest niezbędny, aby możliwe było osiągnięcie siódmego Milenijnego Celu Rozwoju.

Oponenci przytaczają przypadek Republiki Południowej Afryki, gdzie w prowincji KwaZulu po sprywatyzowaniu usług na dostarczanie wody część ludności z powodu braku pieniędzy zaczęła korzystać z wody w rzekach, jeziorach, stawach, które zawierają wodę zanieczyszczoną i niezdatną do picia. Z powodu korzystania z zanieczyszczonych źródeł wody, w KwaZulu wybuchła epidemia cholery, na którą zachorowało 120 tys. osób, a zmarło 265. Południowoafrykańscy aktywiści nazwali prywatyzację wody nową formą apartheidu, który dzieli obywateli na biednych i bogatych.⁴³

CZY WIESZ, ŻE W SUDANIE POŁUDNIOWYM:

Ponad 90% mieszkańców
ŻYJE ZA MNIEJ NIŻ JEDNEGO
DOLARA DZIENNIE.

Ponad 33% mieszkańców
CIERPI NA CHRONICZNE
NIEDOŻYWIENIE.

Ponad 4,7 mln ludzi
NIE MA STAŁEGO, BEZPIECZNEGO
DOSTĘPU DO ŻYWNOCİ.

Ponad 60% ludności
NIE MA DOSTĘPU DO WODY PITNEJ.

Tylko 15% ludności
i 48% szkół
MA DOSTĘP DO SANITARIATÓW
– TO JEDNE Z NAJNIŻSZYCH STATYSTYK
NA ŚWIECIE.³⁵

1 z 6 dzieci umiera
PRZED UKOŃCZENIEM PIERWSZEGO
ROKU ŻYCIA.³⁶

PODSUMOWANIE: WODA JAKO GLOBALNE WYZWANIE⁴⁴

Woda jest podstawą życia i rozwoju, a jednocześnie jest dobrem skończonym. Dobre zarządzanie systemem wodnym pozwala na rozwój ekonomiczno-społeczny. Natomiast słaby dostęp do wody powoduje obniżenie możliwości rozwojowych oraz ludzkie cierpienie. Potrzeba zapewnienia realizacji prawa do wody stanowi niezbędny element w poprawie warunków życia ludzi na całym świecie. Osiągnięcie wskaźników w ramach praktycznie każdego Milenijnego Celu Rozwoju jest powiązane z zabezpieczeniem dostępu do wody oraz godnych warunków sanitarnych.

Obecne tempo rozwoju oraz upowszechniający się model konsumpcyjny w krajach globalnej Północy będą powodować dalszy wzrost zanieczyszczeń, co może grozić zwiększoną rywalizacją o źródła wody, szczególnie w krajach o ograniczonych zasobach wodnych na swoim terenie.

Jednocześnie nie należy zapominać, że woda potrafi niszczyć. Zachwiania klimatyczne i zmiany, których kierunek i rozmiary trudno przewidzieć, powodują, że wiele krajów regularnie jest narażonych na zniszczenie przez tornada, tsunami czy huragany.

Trudno nie zauważyć kluczowej roli dostępu do wody pitnej dla suwerenności żywnościowej. Rosnące globalne zapotrzebowanie na żywność i bioenergię, a co za tym idzie – wzrost cen jedzenia na rynkach światowych, już na tym etapie zwolniły proces zmniejszania ubóstwa, przy jednoczesnym zwiększeniu zużycia wody w rolnictwie i sektorze energetycznym. Mimo że wspomniane zjawiska mają zasięg globalny, z powodu braku wody oraz zahamowania procesu walki z głodem cierpią zazwyczaj najbiedniejsi w krajach najuboższych.

Wielokrotnie powtarzane w tej publikacji powiązanie kwestii wody z większością kwestii globalnych potwierdza istnienie silnego powiązania pomiędzy zmianami klimatu – wyzwania dotyczącego całej ludzkości – ze zmianami w cyklu hydrologicznym, poziomem mórz i opadami na wybranych obszarach.

Dodatkowo, postępująca urbanizacja, zmiany demograficzne, degradacja środowiska przy trudnościach w zabezpieczeniu tak podstawowych potrzeb ludzkich, jak dostęp do wody pitnej, wskazują, jak ważne jest zapewnienie zrównoważonego zarządzania gospodarką wodną. Zaostrzenie się sytuacji i zwiększenie się nierówności w dostępie do tego podstawowego dobra może objawiać się w przyszłości konfliktami międzyludzkimi, aż po konflikty między społecznościami i państwami.

FOT 10. Sudan Południowy, 2007. FOT. ANNA BĘDYŃSKA

BIBLIOGRAFIA

- G. Björklund, J. Sjödin (red.), *The Human Right to Water and Sanitation. Securing Access to Water for Basic Needs*, Swedish Water House Policy Brief Nr. 8, 2010
- Global Water Partnership in action. Annual report 2010*, Global Water Partnership, Szwecja 2011.
- Kończak, M. Woźniak (red.), *Palestyna. Polityka – społeczeństwo – kultura*, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2009.
- P. Kowalczyk, *Zagrożenie związane z deficytem wody*, Wydawnictwo Kurpisz S.A., Poznań 2008M.
- W. Solarz, *Północ – południe. Krytyczna analiza podziału świata na kraje wysoko i słabo rozwinięte*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010
- H. Turrall, J. Burke, J. Faures, *Climate change, water and food security*, FAO Water Reports, 36, Rzym 2011
- C. Sadoff, K. Kemper, D. Grey, *Calming Global Waters: Managing a Finite Resource in a Growing World, Global Issues for Global Citizens*, Global Issues for Global Citizens: An Introduction to Key Development Challenges, Vinay Kumar Bhargava, World Bank Publications 2006
- K. Watkins (red.), *Human Development Report 2006. Beyond scarcity: Power, poverty and the global water crisis*, United Nation Development Programme (UNDP), New York, 2006.
- Locked in: The Humanitarian Impact of Two Years of Blockade on the Gaza Strip*, Office for the Coordination of the Humanitarian Affairs occupied Palestinian territory (OCHA), Special Focus, 2009
- Progress on Sanitation and Drinking-Water. 2013 Update*, UNICEF & World Health Organization 2013
- F. Sultana, A. Loftus, *Prawo do wody*, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2012
- <http://water.org/water-crisis/water-facts/water/>
- <http://www.fao.org/news/story/en/item/121612/icode/>

INSPIRACJE EDUKACYJNE O TEMATYCE WODNEJ

1. Materiały edukacyjne i scenariusze zajęć w języku polskim do pobrania ze strony Polskiej Akcji Humanitarnej www.pah.org.pl:
 - a. Zestaw scenariuszy o prawach człowieka w perspektywie rozwojowej: prawo do wody, prawo do edukacji, prawo do rozwoju, zmiany klimatu, zrównoważony rozwój, prawa społeczno-ekonomiczne, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2009
 - b. Lekcje dla świata. Scenariusze zajęć z edukacji globalnej, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2008
 - c. Edukacja globalna na lekcjach przedmiotowych, „Szkoła Globalna działa lokalnie”, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2010
 - d. Informacje na stronie internetowej Kampanii Wodnej PAH - www.wodapii.a.pl
2. Materiały edukacyjne i audiowizualne na stronach anglojęzycznych:
 - a. Materiały edukacyjne oraz zdjęcia na stronie organizacji WaterAid - www.wateraid.org
 - b. Kampania edukacyjna Oxfam Water Week na stronie - www.oxfam.org.uk/waterweek

CZĘŚĆ II

WŁĄCZ SIĘ DO DZIAŁANIA!

Chcesz być wodnym aktywistą lub wodną aktywistką?
Chcesz włączyć szkołę w działania z zakresu tematyki wodnej?
Zaangażuj się!

CO MOŻEMY ZROBIĆ JAKO SZKOŁA:

1. Zorganizujcie wydarzenie edukacyjno-informacyjne, uwrażliwiające na problem dostępu do wody, kwestię prawa człowieka do wody czy wyjaśniające ideę wirtualnej wody.
Zróbcie to w formie:
→ tematycznego dnia w szkole,
→ spotkania filmowego połączonego z dyskusją,
→ spotkania w bibliotece przy książce z zakresu tematyki wodnej,
→ przedstawienia teatralnego, happeningu, koncertu, kabaretu,
→ wystawy prac plastycznych lub fotografii,
→ gry terenowej.
Inspiracji szukaj w publikacjach PAH i na naszej stronie w zakładce: Zaangażuj się! www.pah.org.pl/zaangazuj-sie/4
2. Zainteresujcie tematem lokalne media – dzięki regionalnej gazecie, radiostacji, telewizji mieszkańcy całej miejscowości będą mogli zapoznać się z tematyką dostępu do wody.
3. Przeprowadźcie lekcje tematyczne w klasach – podczas godziny wychowawczej, lekcji biologii, geografii, WOS-u itp.
4. Zrealizujcie projekt edukacyjny z zakresu tematyki wodnej.
5. Zaprezentujcie temat na Radzie Pedagogicznej.
6. Zorganizujcie zbiórkę pieniędzy, loterie fantową, kiermasz charytatywny, a zebrane pieniądze przekażcie na wybraną inicjatywę na rzecz poprawy dostępu do wody.
7. Zorganizujcie sprzedaż gadżetów ze sklepiku PAH-u.

CO MOGĘ ZROBIĆ SAMODZIELNIE:

1. Przekazujcie wiedzę na temat kwestii dostępu do wody swoim znajomym, przyjaciółom rodzinie – zorganizujcie spotkanie filmowe w domu lub dyskusję, podczas których poruszać będziecie tematykę wodną.
2. Ograniczajcie zużycie wirtualnej wody – bądźcie odpowiedzialnymi konsumentami, kupujcie lokalne produkty, wymieniajcie się nieużywanymi już przez was przedmiotami z rodziną i znajomymi.
3. Promujcie tematykę wodną na portalach społecznościowych – zamieszczajcie ciekawe filmy, artykuły, wywiady z ekspertami.
4. Sprawdzajcie, czy Wasze ulubione firmy dbają o zasoby wody podczas produkcji swoich artykułów.
5. Interesujcie się polityką Polski oraz UE w zakresie zarządzania zasobami wodnymi – wyrażajcie swoje niezadowolenie, jeśli jest ono niezgodna z Waszymi przekonaniami – wysyłajcie listy do polityków, zadawajcie pytania na portalach społecznościowych, wysyłajcie listy otwarte do mediów. Jeśli macie ukończone 18 lat, już dziś możecie podpisać się pod europejską inicjatywą obywatelską: <https://signature.right2water.eu/oct-web-public/?lang=pl>
6. Wspierajcie organizacje, które pomagają osobom poszkodowanym w katastrofach naturalnych i konfliktach zbrojnych – podczas takich zdarzeń tysiące ludzi zostaje pozbawionych nie tylko dachu nad głową, ale także dostępu do wody i sanitariatów.

CZĘŚĆ III

ĆWICZENIA Z EDUKACJI GLOBALNEJ Z ZAKRESU DOSTĘPU DO WODY

ĆWICZENIA Z EDUKACJI GLOBALNEJ Z ZAKRESU DOSTĘPU DO WODY

1 ĆWICZENIA WPROWADZAJĄCE

1. „JAK DWIE KROPLE WODY”

→ CEL:

- zapoznanie uczniów z podstawowymi faktami dotyczącymi dostępu do wody na świecie

→ POTRZEBNE MATERIAŁY:

pocięte paski papieru z fragmentami zdań (**Materiał dla nauczyciela**), naczynie do losowania

→ PRZEBIEG ĆWICZENIA:

Każdy uczeń losuje jeden pasek papieru, na którym znajduje się połowa zdania z tematyki wodnej. (Jeżeli w klasie jest nieparzysta liczba osób, nauczyciel także losuje pasek.) Zadaniem uczestników gry jest znalezienie osoby, która, ich zdaniem, posiada zakończenie wylosowanego przez nich zdania. W momencie gdy para uzna, że ich fragmenty pasują do siebie, staje razem z boku i czeka

na dobranie się w pary innych. Gra kończy się, gdy ostatnia osoba uzna, że odnalazła zakończenie swojego zdania. Następnie rozpoczyna się sprawdzanie wyników. Poszczególne pary odczytują swoje propozycje, które konfrontowane są z kluczem odpowiedzi. Jeżeli masz do dyspozycji więcej czasu, zanim podasz odpowiedź, możesz zapytać grupy, czy daną propozycję uznają za prawidłową (m.in. poprzez głosowanie).

Można także wprowadzać pewne utrudnienia podczas poszukiwania drugiej części zdań, np. założyć, że uczniowie nie mogą rozmawiać lub że nie mogą pokazywać sobie wylosowanych kartek. Po sprawdzeniu wszystkich odpowiedzi, zapytaj uczniów o ich wrażenia:

- czy łatwo było znaleźć drugi fragment tekstu?
 - co ich najbardziej zaskoczyło w zdaniach, które przeczytali?
- Może to być punkt startowy do rozwinięcia wybranego przez uczniów tematu lub szerszej dyskusji.

→ MATERIAŁ DLA NAUCZYCIELA

- Spśród wszystkich zasobów wodnych na świecie, woda słona → stanowi 97,5 %.
- Dobrym sposobem na oszczędzanie wody w toalecie jest zamontowanie splotczki z funkcją „stop”.
- Żeby wyprodukować jedną ryżę papieru, potrzeba około 130 l wody.
- Biorąc prysznic, zużywasz średnio 3 razy wody mniej niż biorąc kąpiel w wannie.
- W przybliżeniu co ósmy mieszkaniec Ziemi cierpi z powodu pragnienia i chorób wywołanych spożywaniem zanieczyszczonej wody.
- Co roku w wielkich miastach marnuje się od 250 do 500 mln m³ wody.
- W 2010 roku prawo do czystej wody oraz sanitariatów zostało uznane przez ONZ za jedno z podstawowych praw człowieka.
- Według najbardziej optymistycznych prognoz, do roku 2050 z powodu niedoboru wody cierpieć będzie 2 mld ludzi w 48 krajach.
- Przeciętna ilość wody przypadająca na jednego mieszkańca globu zmniejszy się o 1/3 w ciągu najbliższych 20 lat.
- Według szacunków WHO każdego dnia z powodu chorób wywołanych brudną wodą umiera 1 800 dzieci.
- Samo tylko uzdatnianie wody w punktach poboru mogłoby obniżyć liczbę ludzi, która umiera w wyniku chorób związanych z użyciem zanieczyszczonej wody o 39%.
- Oblicza się, że dzieci opuszczają w ciągu roku 443 mln godzin lekcyjnych z powodu chorób związanych z użyciem zanieczyszczonej wody.
- 15% populacji Afryki Subsaharyjskiej korzysta ze źródeł wody, które są oddalone od ich domostw o ponad 30 min drogi.
- 3/4 chorób w krajach globalnego Południa spowodowane jest brakiem dostępu do czystej wody.
- Europejczyk zużywa dziennie ok. 150 l wody.
- Według Światowej Organizacji Zdrowia 768 mln ludzi na świecie nie ma dostępu do wody spełniającej podstawowe normy czystości.
- Mieszkaniec Kibery, największego slumsu w stolicy Kenii (Nairobi), po prywatyzacji usług wodnych płaci za litr wody pięć razy więcej niż przeciętny obywatel USA.

2. „NASZA KLASA TO 100%”

→ CELE:

- zapoznanie się z podstawowymi danymi dotyczącymi globalnych zasobów wodnych i ich użycia
- uświadomienie dysproporcji między krajami w dostępie do wody słodkiej i sposobie jej zużycia

→ POTRZEBNE MATERIAŁY:

papier i przybory do pisania, ewentualnie kalkulator

→ PRZEBIEG ĆWICZENIA:

Przygotuj salę, tworząc w niej możliwie jak najwięcej przestrzeni (np. zsuwając wszystkie ławki i krzesła pod ściany) lub wyjdź z klasą na zewnątrz. Powiadom uczniów, że za chwilę wezmą udział w zabawie, która pozwoli im zapoznać się z podstawowymi informacjami na temat problemu dostępu do wody na świecie. Główne zadanie polega na zobrazowaniu danych statystycznych związanych z tematyką wodną (w kontekście globalnym). Każdy z etapów ćwiczenia składa się z dwóch części. W pierwszej uczniowie proszeni są o odgadnięcie udziałów procentowych będących odpowiedziami na zadane pytania. Np.

→ POLECENIA DLA UCZNIÓW (CZYTA PROWADZĄCY):

- 1) Wszystkie zasoby wodne na świecie można podzielić na wodę słodką i wodę słoną. Utwórzcie dwie grupy, z których jedna symbolizuje procent wody słonej (w stosunku do całości wody znajdującej się na naszej planecie), a druga - procent wody słodkiej.

Odpowiedź: woda słona - 97,5%, słodka - 2,5%

- 2) 768 mln ludzi na świecie nie ma dostępu do bezpiecznych źródeł wody. Podzielcie się na 2 grupy według miejsca zamieszkania tych osób. Jedna grupa ma symbolizować mieszkańców miast, a druga - mieszkańców wsi.

Odpowiedź: 83% wieś, 17% miasto
Progress on Sanitation and Drinking-Water. 2013 Update, UNICEF & World Health Organization 2013

- 3) Zużycie wody na świecie można podzielić na trzy główne sfery: rolnictwo, przemysł i użytek domowy. Podzielcie się na grupy zgodnie z udziałem procentowym poszczególnych dziedzin.

Odpowiedź: rolnictwo - 70%, przemysł - 20%, użytek domowy - 10%
<http://www.fao.org/docrep/007/y5582e/y5582e04.htm>

prowadzący pyta, ile osób na Ziemi ma w domu zamontowany kran, a ile pozostaje bez takiego udogodnienia. W odpowiedzi na to pytanie klasa powinna podzielić się na dwie części w proporcjach stanowiących udziały procentowe osób posiadających kran i nie mających dostępu do kranu w całej populacji. Wyniki zawsze powinny sumować się do 100%. Decyzja powinna być podjęta wspólnie przez wszystkich uczniów. Na jej podjęcie mają minutę.

W drugiej części podawane są prawidłowe odpowiedzi, a uczniowie muszą ponownie podzielić się na grupy, zgodnie z podanymi wartościami. Tzn. jeżeli odpowiedź brzmi: 10% ludzi na Ziemi nie ma w domu kranu, a 90% ma, zadaniem uczniów jest podzielenie się na dwie grupy z zachowaniem tych proporcji (przy klasie 30-osobowej stworzą się zatem dwa zespoły: jeden 3-osobowy, a drugi złożony z 27 uczniów). Liczby osób zaokrąglamy do liczb całkowitych.

- 4) Można wyróżnić kilka głównych katastrof związanych z wodą: powódzie, susze, głód, epidemie wywołane przez wodę, lawiny i osuwiska. Podzielcie się na grupy zgodnie z udziałem procentowym poszczególnych katastrof (częstość występowania).

Odpowiedź: powódzie - 42%, gwałtowne burze - 38%, susze - 12%, osuwiska - 7%, tsunami - 1%
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001817/181793e.pdf>, s. 7

Po zakończeniu ćwiczenia zapytaj uczniów o wrażenia. Które z wymienionych danych ich zaskoczyło? Czy zobrazowanie liczb w taki sposób pomogło im lepiej wyobrazić sobie skalę omawianych zjawisk? Dlaczego coraz częściej mówi się o problemie dostępu do wody na świecie? Czy, według nich, jest to realny problem?

Uwaga dla nauczyciela! Jeżeli uważasz, że Twój uczeń mógł mieć problem z szybkim wykonywaniem obliczeń, przygotuj wcześniej algorytm, który ułatwi pracę podopiecznym.

3. „WANNY PEŁNE WODY”

→ CELE:

- uświadomienie uczniom, ile wody potrzeba do produkcji przedmiotów codziennego użytku
- zachęcenie do refleksji nad możliwymi sposobami ograniczenia zużycia wody

→ POTRZEBNE MATERIAŁY:

małe karteczki z narysowanymi wannami (patrz: **Materiał dla uczniów**), taśma klejąca, drobne nagrody

→ PRZEBIEG ĆWICZENIA:

Podziel uczniów na 4-5-osobowe zespoły. Wyjaśnij, że lekcja poświęcona zostanie tematowi zużycia wody podczas produkcji rzeczy, których używamy na co dzień. Rozdaj każdemu zespołowi zestaw 20 karteczek z wannami. Powiedz, że za chwilę poprosisz ich o oszacowanie liczby wody potrzebnej do wyprodukowania wskazanych przedmiotów. Zadaniem zespołów będzie wskazanie liczby wanień wody (przy założeniu, że w wannie mieści się 200 l), które trzeba zużyć do danego procesu produkcyjnego. Podkreśl, że pod uwagę brany jest cały proces – np. w przypadku soku

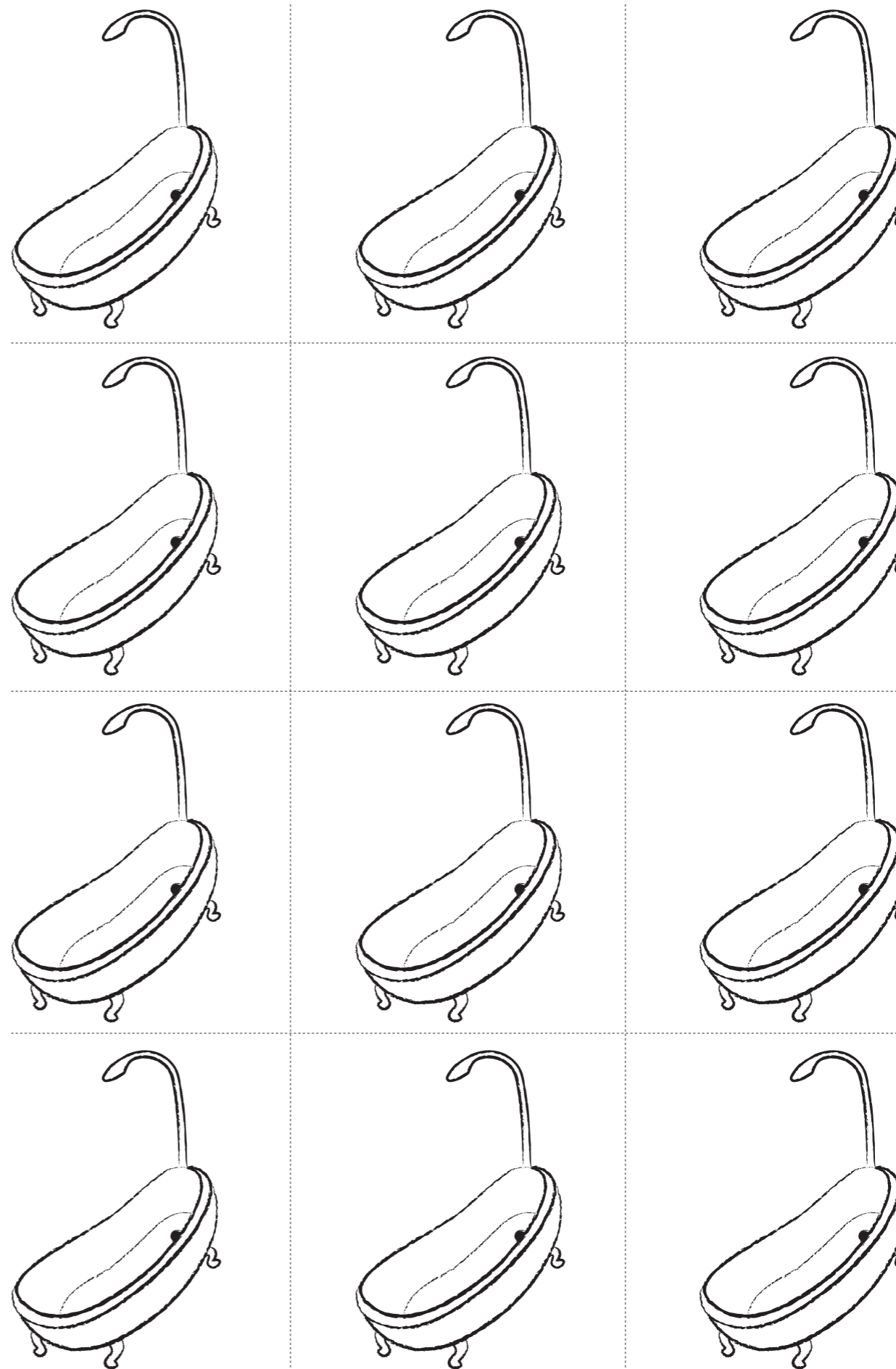
marchwiowego policzone zostały litry wody potrzebne na podlewanie marchewek, woda użyta do ich mycia oraz woda będąca składnikiem soku. Wyników nie trzeba zaokrąglać do 200. Jeżeli członkowie zespołu np. uznają, że do produkcji potrzebne jest 150 l, to zamalowują wannę w $\frac{3}{4}$.

Napisz nazwę pierwszego produktu na tablicy (ich lista znajduje się w materiale dla nauczyciela). Poproś zespoły o podanie swoich szacunków. Reprezentant zespołu powinien podejść do tablicy i przykleić odpowiednią ilość wanień. Przypilnuj, aby zespoły zaprezentowały swoje szacunki w tym samym momencie, tak aby nie sugerowały się propozycjami innych. Następnie podaj prawidłową odpowiedź.

Zespół, który będzie najbliższy poprawnej odpowiedzi, otrzymuje 2 punkty, a kolejny – 1 punkt. Grę wygrywa zespół, który zdobędzie najwięcej punktów.

Przy każdym produkcie zapytaj uczniów, co mogło być wzięte pod uwagę podczas liczenia zużycia wody i co konsumenci mogą zrobić, by ograniczyć (pośrednio) zużycie wody przy produkcji wskazanego produktu.

→ MATERIAŁ DLA UCZNIÓW:

→ MATERIAŁ DLA NAUCZYCIELA:

- 1 kg cukru → 210 l wody
- 1 kg papieru → ok. 250 l wody
- bochenek chleba → 462 l wody
- litr mleka → 1000 l wody
- 1 kg jabłek → 1140 l wody
- pizza Margarita (725 g) → 1260 l wody
- 1 kg kukurydzy → 1400 l wody
- 1 bawełniana koszulka → 1 514 l wody
- 1 hamburger (150 g) → 2400 l wody
- 1 kg sera → 3178 l wody
- 1 kg ryżu → 3450 l wody
- 1 kg wieprzowiny → 5988 l wody
- 1 kg wołowiny → 15415 l wody
- 1 kg czekolady → 17196 l wody

2

ĆWICZENIA DLA ZAAWANSOWANYCH

I. „KARTKI W GÓRĘ”

→ CELE:

- kształcenie krytycznego podejścia do problemu wody na świecie
- zachęcenie do refleksji nad naszym wpływem na rozwiązanie problemu dostępu do wody

→ POTRZEBNE MATERIAŁY:

zestawy żółtych i niebieskich kartek (po jednym zestawie dla każdego zespołu)

→ PRZEBIEG ĆWICZENIA:

Podziel klasę na 3-5-osobowe zespoły i daj każdemu z nich dwie małe kartki: żółtą i niebieską. Następnie wytłumacz zasady tego ćwiczenia.

Zadanie polega na wypracowaniu wspólnych (dla zespołów) stanowisk wobec twierdzeń czytanych przez prowadzącego. Po wypowiedzeniu danej kwestii, zespoły mają minutę na podjęcie decyzji, czy się z nią zgadzają, czy są przeciwnego zdania. Decyzje wewnątrz zespołów powinny być podjęte po krótkiej dyskusji, ale sposób ich podjęcia (głosowanie, konsensus, narzucenie zdania innym itp.) zależy od członków zespołów. Po upływie minuty zespoły proszone są o podniesienie jednej z kartek - niebieska oznacza TAK, a żółta - NIE. Ważne, aby zespoły podniosły kartki w tym samym momencie, tak, aby nie mogły się sugerować decyzjami

innych drużyn. Gdy wszystkie kartki są w górze, wybierz 2-3 drużyny i poproś o krótkie uzasadnienie decyzji. Zachęcaj do wymiany przeciwstawnych punktów widzenia między drużynami. Po zakończeniu dyskusji przejdź do kolejnego stwierdzenia.

Stwierdzenia możesz czytać, ale możesz także przygotować prezentację PowerPoint, gdzie zdania te będą pokazywały się na kolejnych slajdach.

Przykładowe tematy do dyskusji:

- Mam wpływ na to, ile wody jest na świecie.
- Jedząc mniej mięsa, oszczędzam wodę.

Zakręcając wodę podczas mycia zębów, sprawiam, że osoby żyjące w Afryce mają jej więcej.

Problem słabego dostępu do czystej wody nie dotyczy Europy.

- Mam wpływ na sytuację ludzi żyjących w Sudanie Południowym.
- W przypadku kryzysu humanitarnego takiego jak susza, państwa europejskie powinny wysłać do krajów potrzebujących dodatkowe zapasy wody.

Listę stwierdzeń możesz uzupełnić o swoje propozycje. Pamiętaj, aby pytać o opinie, a nie o fakty.

Ćwiczenie zakończ krótką ewaluacją dotyczącą metody. Zapytaj, czy podobała się uczniom, czy jakiś jej element był problemowy i jak układała się współpraca wewnątrz zespołów.

Następnie rozdaj zespołom kopie schematu z materiału dla uczniów 2. Poproś, aby wspólnie wypełnili schemat, który symbolizuje wpływ jednej studni na życie ludzi. Poszczególne kręgi wokół studni znajdującej się w środku oznaczają coraz szersze zakresy wpływu - pierwszy (znajdujący się najbliżej środka) oznacza wpływ na osoby bezpośrednio korzystające ze studni, drugi - ich rodziny, trzeci - wioski, a czwarty - gospodarkę kraju, w którym żyją. Zespoły powinny zapisać swoje spostrzeżenia w odpowiednich kręgach, a następnie przedstawić je na forum klasy. Podsumowując prezentację podkreśl, że każda kolejna studnia wpływa na wiele aspektów życia człowieka i małymi krokami przybliża do rozwoju całego kraju.

Na koniec możesz także (nieco przewrotnie) zapytać, jakie negatywne zjawiska może wywołać wybudowanie studni w danym miejscu? Dyskusję zakończ wspólnymi pomysłami, jak można tym negatywnym konsekwencjom zapobiec (już na etapie planowania studni i jej budowy).

→ MATERIAŁ DLA UCZNIÓW 1

Ten poniedziałek, 17 kwietnia 2011 roku, mieszkańcy wioski Kuerlyot niedaleko Yuai w Południowym Sudanie będą pamiętać jako przełomowy dzień w ich życiu. Właśnie zakończyło się wiercenie studni, mężczyźni uważnie obserwowali wytryskującą wodę, która stawała się coraz czystsza. To jeden z najpiękniejszych momentów w tej pracy - woda wytryskuje, budząc powszechną radość. Kobiety i dzieci tłoczą się z kanistrami, czekając, kiedy będzie można nabrać wody. Po etapie wypompowywania wody z 80-metrowej rury, które trwa tak długo, aż pojawi się czysta woda, pozostaje nałożenie korpusu pompy oraz budowa platformy wokół niej. Mieszkańcy wioski dotychczas brali wodę z okresowego strumienia, w którym woda jest tylko w okresie deszczów, czyli przez około połowę roku. To było jedyne źródło wody blisko ich wioski. Yar Mabior Dut przyniósł tę wodę w wiaderku, żeby pokazać nam, co dotychczas pili. W tej wodzie koloru ziemi z pływającymi insektami nikt z nas nie umyłby sobie rąk. To przez tę wodę małe dzieci często umierały na biegunkę, w skórze mieszkańców zalegały się larwy, a choroby brzuszne były na porządku dziennym.

Innej wody w pobliżu nie ma. W porze suchej, kiedy strumień wysycha, po wodę trzeba iść ponad godzinę w jedną stronę, dodając do tego kolejki przy studni, czas potrzebny na przyniesienie do domu 20 litrów wody to trzy, cztery godziny.

→ MATERIAŁ DLA UCZNIÓW 2

Z wybudowaną studnią jest trochę tak jak z taflą wody, gdy wrzucicie do niej kamień. Tworzą się kręgi, które pokazują siłę oddziaływania tego pojedynczego działania. Im bliżej miejsca, gdzie wpadł kamień, tym kręgi są bardziej wyraziste. Mając w głowie ten obraz, spróbujcie wykonać poniższe ćwiczenie.

Zastanówcie się, jak (w dłuższej perspektywie) wybudowana studnia może zmienić życie ludzi z terenu, na którym ją

Osoba odpowiedzialna za dostarczanie wody do domu

Jak zmieni się harmonogram jej dnia i jej nawyki? Jak będzie mogła wykorzystać zaoszczędzony czas? Jak wpłynie to na jej zdrowie? Jaki będzie to miało wpływ na relacje z innymi osobami?

Rodzina osoby odpowiedzialnej za dostarczanie wody

Czy sytuacja jej rodziny ulegnie zmianie? Czy zmienią się relacje wewnątrz rodziny? Czy status materialny rodziny poprawi się? Czy role poszczególnych członków rodziny zmienią się?

Nya Hnial Buk Jiok musi codziennie przynieść do domu 10 baniaków dwunastolitrowych. Ich rodzina jest duża. Ma szóstkę dzieci w wieku od 2 do 10 lat. Razem z nią i mężem mieszka jeszcze jej teściowa, która pomaga jej nosić wodę. Ale i tak przynoszenie wody zajmuje im większość dnia.

Teraz, kiedy woda będzie w pobliżu, będzie miała czas, żeby czasami usiąść przed domem i odpocząć. Jutro zostanie wybudowana cementowa platforma z odprowadzeniem wody do wodopoju oraz założony korpus pompy ręcznej. Jutro woda popłynie do kanistrów mieszkańców.

Do wydrążonej dziury są wprowadzane rury o długości 2,85 m. To około 30 plastikowych rur. Potem w te rury wprowadzana jest rura metalowa. Następnie za pomocą kompresora woda jest wprowadzana na zewnątrz.

Cała wioska skupiła się dziś wokół miejsca wiercenia, śledzą z uwagą wykończeniowe prace nad platformą i zakładanie mechanizmu pompy. Kobiety i dzieci tłoczą się z kanistrami i wszelkiego rodzaju pojemnikami. Po raz pierwszy napełnią je czystą wodą.

Janina Ochojska, Sudan Południowy

postawiono. Poniższy schemat symbolizuje studnię (kropka w środku) i poszczególne kręgi - oddziaływania. Zastanówcie się, jak budowa ujęcia wody może wpłynąć na grupy wskazane poniżej. Przy każdej grupie dopisano kilka pytań, które pomogą wam wykonać zadanie. Swoje odpowiedzi wpiszcie we właściwe kręgi - według kolejności wskazanej poniżej - zaczynając od osoby odpowiedzialnej za dostarczanie wody do domu i kręgu najbliższego studni.

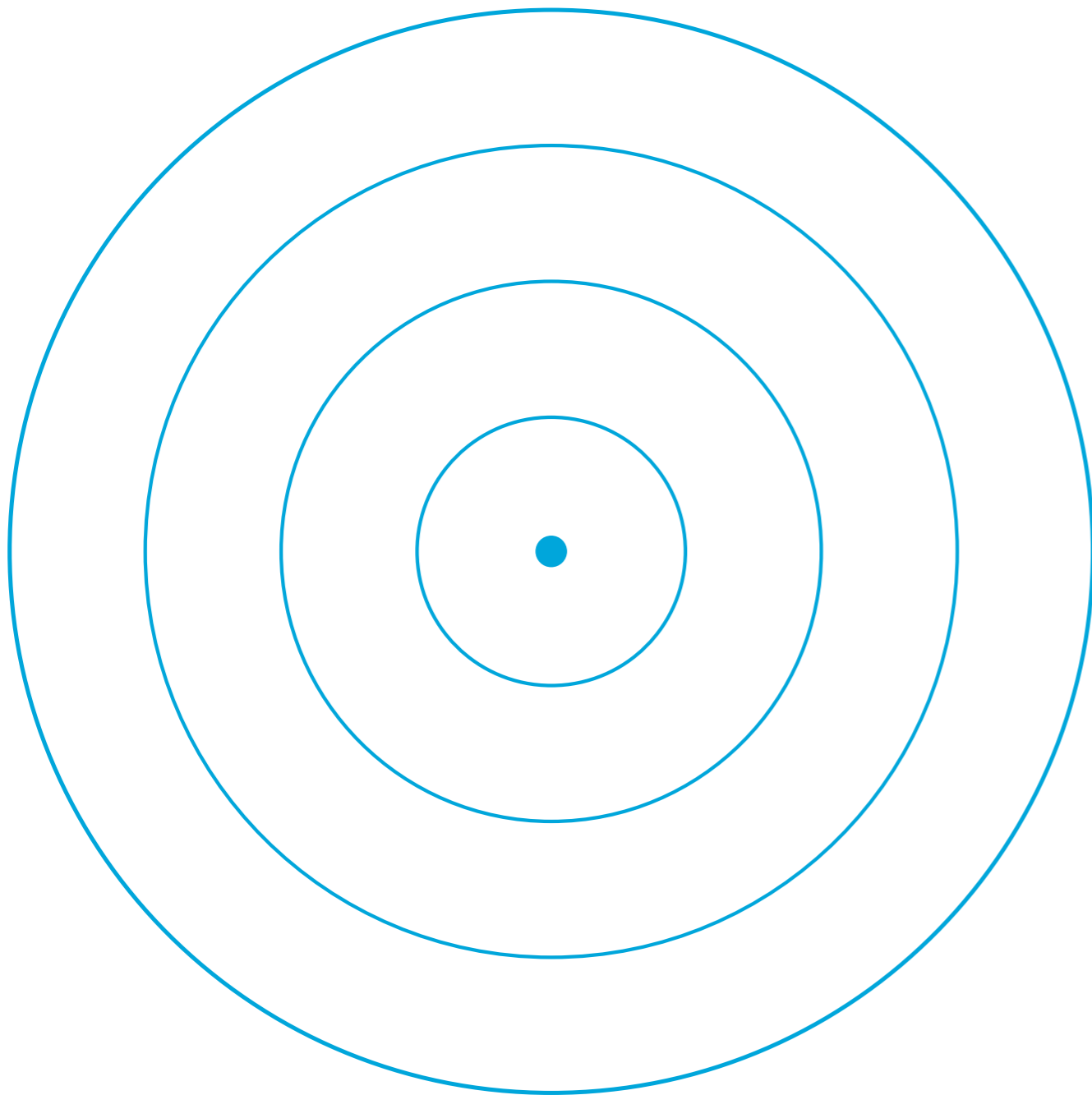
Społeczność lokalna, wioska, w której wybudowano studnię

Jak wpłynie to na zdrowie mieszkańców wioski i na ich status materialny? Jakie inne zmiany może pociągnąć za sobą wybudowanie studni? Jak mogą zmienić się relacje z innymi wioskami?

Mieszkańcy kraju, w którym powstała studnia

Jak wpłynie to na rozwój ekonomiczny kraju? Czy może spowodować zmiany społeczne? Jakież?

3. „KŁĘBEK WODNYCH POWIĄZAŃ”

→ CEL:

– uświadomienie uczniom powiązań między ich codziennymi wyborami a globalnymi procesami

→ POTRZEBNE MATERIAŁY:

sznurek zwinięty w kłębek, paski papieru ze stwierdzeniami z **Materiału dla nauczyciela**

→ PRZEBIEG ĆWICZENIA:

Przygotuj kłębek sznurka i paski papieru ze stwierdzeniami zawartymi w materiale dla nauczyciela. Na każdym pasku powinno znaleźć się jedno stwierdzenie. Poproś, aby każdy uczeń wziął po jednym pasku i aby wszyscy ustawili się w kole. Zapytaj, kto

wylosował pierwszy pasek i poproś o odczytanie zawartych tam zdań. Przekaż uczniom, że będą kolejno wygłaszać wylosowane zdania. Uczeń, który posiada stwierdzenie bezpośrednio łączące się z poprzednim, wygłasza je, a następnie po akceptacji grupy, przejmuje kłębek od swojego poprzednika. Pamiętaj, by przy podawaniu kłębka, cały czas trzymać fragment sznurka, tak, aby powoli tworzyła się sieć. Zabawa trwa do momentu dojścia do ostatniego stwierdzenia.

Podsumowując, podkreśl, że nasze codzienne wybory rodzą konsekwencje, z których często nie zdajemy sobie sprawy. Czasem nawet mała zmiana w nawykach może wpłynąć na innych lub środowisko. Aby to zobrazować, poproś jedną osobę o pociągnięcie sznurka – szarpnięcie odczują wszyscy.

→ MATERIAŁ DLA NAUCZYCIELA

1. Zosia uwielbia jeść pizzę ze szparagami i pomidorami.

Pizzę robi sama w domu – pomidory kupuje na ryneczku, szparagi w sklepie obok domu.

Szparagi trafiły do sklepu z peruwiańskiej hodowli – jednej z największych na świecie.

Do produkcji szparagów hodowla zużywa tyle wody, że nie wystarcza już jej w studniach dla okolicznych rolników.

Z powodu braku wody, część rodzin zmuszona została do korzystania z wody z pobliskich rzek i jezior.

Woda ta jest jednak zanieczyszczona i powoduje częste biegunki i bóle brzucha.

Maria, której rodzina mieszka przy hodowli szparagów, znalazła artykuł w internecie na temat tego, że szparagi z sąsiedniej farmy kupowane są głównie przez europejskie sklepy.

Maria nie chce zamknięcia farmy szparagów – pracuje na niej większość mieszkańców wioski. Chce, by firma w bardziej zrównoważony sposób korzystała z zasobów wodnych.

Razem z kolegami i koleżankami postanowili napisać list do jednej z europejskich gazet.

W liście napisali, że farma szparagów zużywa za dużo wody i proszą o reakcje konsumentów i konsumentek europejskich sklepów.

Zosia znalazła w swoim ulubionym tygodniku artykuł Marii o szparagach.

Do tej pory nie wiedziała, że większość szparagów sprzedawana w Europie pochodzi spoza kontynentu, w tym głównie z Peru.

Nie wiedziała też, że duże przemysłowe farmy zużywają duże ilości wody do uprawy warzyw.

Zosia razem z kolegami i koleżankami napisała list do właściciela firmy produkującej szparagi z pytaniem o to, czy na swojej farmie dba o zrównoważone wykorzystanie zasobów wodnych.

Zarząd firmy produkującej szparagi, po ukazaniu się artykułu Marii, otrzymał setki listów od konsumentów i konsumentek z Europy.

Postanowił zatrudnić specjalistę, który ma pomóc w opracowaniu systemu oszczędzającego wodę używaną do produkcji warzyw.

3

SCENARIUSZ GRY WODNEJ

→ CELE GRY:

- uzmysłowienie uczniom, że nie wszyscy ludzie mogą dowolnie korzystać z zasobów wodnych
- nakłonienie do refleksji nad przyczynami i społecznymi skutkami nierównego dostępu do wody pitnej
- uświadomienie uczniom powiązań między codziennymi czynnościami a jakością zasobów wodnych na świecie

→ POTRZEBNE MATERIAŁY:

zestaw kart z konturami mapy świata, rekwizyty: plastikowa butelka o pojemności 1,5 l, miska, kubek, naklejki z narysowaną kropelką (ok. 20 sztuk), wycięte litery formatu A4 potrzebne do ułożenia hasła końcowego, karty z elementami łańcucha zależności, kolorowe paski papieru, klej, kostka do gry

Etap wstępny – poczekalnia – spotkanie z Wodną Księgową

Każdy uczestnik i każda uczestniczka otrzymają test z kilkoma pytaniami dotyczącymi codziennego zużycia wody. Po wypełnieniu testu uczestnik lub uczestniczka udaje się do Wodnej Księgowej, która w oparciu o odpowiedzi na pytania oblicza dzienne zużycie wody. Wodna Księgowa to jedna z osób obsługujących grę. Może to być nauczyciel lub nauczycielka lub uczeń bądź uczennica, którzy nie uczestniczą w grze.

Wodna Księgowa sumuje zużycie wody kolejnych uczestników i umieszcza je na dużej tablicy, a następnie wspólnie z uczniem lub uczennicą stara się znaleźć sposób na zmniejszenie zużycia wody w jednym z aspektów poruszonych w teście.

Gdy Wodna Księgowa dojdzie z uczestnikiem lub uczestniczką do porozumienia, uczestnik lub uczestniczka zapisują na kartce pocztowej swoją deklarację oszczędzania wody (np. zakręcanie wody podczas mycia zębów), a Księgowa oblicza, ile wody uda się dzięki temu zaoszczędzić i zamieszcza tę liczbę na drugiej tablicy; w ten sposób po całej grze uda się policzyć, ile wody zużywają uczestnicy i uczestniczki gry dziennie i ile są w stanie zaoszczędzić poprzez swoje deklaracje. Forma, w jakiej uczestnik lub uczestniczka gry zapisze te informacje na kartce pocztowej, jest dowolna. Uczestnik lub uczestniczka wrzucają swoją kartkę (wraz z adresem) do skrzynki pocztowej – po zakończeniu gry kartki pocztowe zostaną wysłane do uczniów pocztą.

Koncepcja gry

Grę można przeprowadzić w przestrzeni otwartej lub zamkniętej. Ważne jednak, aby przygotować 4 miejsca na stanowiska gry, oddalone od siebie o kilkadziesiąt metrów. Uczestnicy poruszają się będą od pierwszego do czwartego stanowiska. Na pierwszym stanowisku podzieleni zostaną na 2 zespoły – różnić się będą kolorem opaski na ramieniu (biała lub niebieska). Prowadzący wprowadzą uczniów w temat gry i opowiedzą, na czym polegać będzie udział w grze – grupy poruszają się będą od stanowiska do stanowiska, na każdym z nich wykonywać będą zadania. Za poprawne wykonanie każdego zadania otrzymywać będą naklejki z kropelkami (jedną na każdym poziomie). Kropelki pomogą w ostatnim zadaniu na stanowisku 4 – będą mogły być wymienione na samogłoski w hasła finałowym lub odpowiedź do pytania.

Podział na zespoły odbędzie się za pomocą losowania opasek z worka. Każda drużyna powinna wybrać kapitana, który będzie udzielał ostatecznych odpowiedzi.

Stanowiska:

Stanowisko 1 – Zarysowanie sytuacji wodnej na świecie (uzmysłowienie, że nie każdy może dowolnie korzystać z zasobów wodnych)

Na początku prowadzący lub prowadząca grę w kilku zdaniach omawia zagadnienie dostępu do wody na świecie. Następnie zadaje uczniom pytania, jaki procent zasobów wodnych stanowi woda słodka na świecie (2,5%) oraz ile procent wszystkich zasobów wodnych to woda pitna (1%).

Zadanie główne: Na przygotowanych wcześniej planszach narysowane będą kontury świata z zaznaczonymi sześcioma państwami (na każdej planszy zaznaczamy inny kraj, czyli mamy 6 plansz).

Każda z grup otrzymywać będzie zestaw 3 krajów. Zadaniem będzie przyporządkowanie do danego kraju rekwizytów (kubka, butelki i miski) symbolizujących ilość litrów wody, jaką mieszkaniac tego kraju zużywa każdego dnia. Kubek symbolizuje 15 l, butelka – 150 l, a miska 300-400 l (warto nakleić kartki z tymi liczbami na rekwizyty). Gdy zespół poprawnie wykona zadanie, dostaje od prowadzącego lub prowadzącej kropelkę (w formie naklejki).

Zestaw nr 1: Etiopia, Peru, Japonia

Zestaw nr 2: Indie, Haiti, Hiszpania

15 l – Haiti, Etiopia

Ok. 150 l – Indie (135 l), Peru (173 l)

300-400 l – Japonia (374 l), Hiszpania (320 l)

Stanowisko 2 – Przyczyny braku dostępu do wody w niektórych krajach na świecie

Na początku zespoły poproszone zostaną o przeczytanie wypowiedzi Omara z Sudanu, który opowiada o braku wody w swojej wiosce. Zadaniem uczestników i uczestniczek będzie uzupełnienie pól znajdującego się obok „drzewa Omara”, symbolizujących przyczyny braku wody (poprzez odpowiedź na kolejne pytania „Dlaczego tak jest?”). Na pniu drzewa znajdować się będzie zdanie „Omar nie ma dostępu do wody pitnej w swojej wiosce”. Poziom wyżej umieszczone zostaną dwa pytania „Dlaczego?”. Kolejny poziom odpowiedzi będzie próbą zgłębienia tematu i poszukiwania przyczyn. Np. Omar nie ma dostępu do wody. Dlaczego? Bo w wiosce nie ma studni. Dlaczego? Bo w Sudanie Południowym przez dziesięciolecia toczyła się wojna i nie budowano infrastruktury oraz dlatego, że rząd nie ma obecnie wystarczających funduszy na budowę studni.

Gdy zespół poprawnie wykona zadanie, dostaje od prowadzącego lub prowadzącej kropelkę (w formie naklejki).

→ HISTORIA OMARA

Omar ma 12 lat, mieszka w małej wiosce niedaleko miasta Bor, w Sudanie Południowym. Ma dwóch braci i trzy siostry. Ich codziennym obowiązkiem jest pomaganie rodzicom w pracach domowych, przede wszystkim w przynoszeniu wody. W wiosce nie ma kranów i rur, dlatego wodę czerpie się ze studni. Razem z rodzeństwem chodzą po wodę do studni, która oddalona jest od ich wioski o 1,5 godziny drogi. Każdy z nich nosi baniaki, które mogą pomieścić 15 litrów wody.

Czas, jaki Omar i jego rodzeństwo poświęcają na chodzenie po wodę, można by skrócić, czerpiąc wodę z pobliskiej rzeki – płynie ona 10 minut drogi od wioski Omara. Jednak mama zabroniła Omarowi i jego rodzeństwu nawet kopać się w tej wodzie. Podobno ich sąsiad, Ibrahim, który rok temu ciężko zachorował i zmarł, pił wodę z tej rzeki. Rodzice mówią, że Ibrahim zachorował ponieważ woda w rzece jest brudna. Omar zastanawiał się, dlaczego woda w rzece może być brudna? Kiedyś w Bor widział, jak

z fabryki wylewane są ścieki wprost do rzeki – nie było oczyszczalni, bo miasto nie ma na nią pieniędzy. Smród ścieków był tak duży, że Omar musiał zatykać nos. Tata mówił też, że do rzeki trafiają brudne odpady z domów, bo brakuje odpowiedniej kanalizacji. Wiedział już, skąd mogą pochodzić niebezpieczne dla zdrowia substancje w rzece.

Od czasu do czasu w Sudanie Południowym powstają nowe studnie, jednak rząd nie ma wystarczająco dużo pieniędzy aby zbudować je w każdej wsi. Długotrwała wojna domowa, która niedawno się zakończyła, uniemożliwiła rozwój systemów doprowadzania wody. Omar, będąc z tatą w Bor, widział na zdjęciu chłopca z Europy, który kąpał się w wannie pełnej wody. Omar marzy, by kiedyś w jego wiosce też były urządzenia, które pozwolą wszystkim mieć wodę w domu, tak, by nie musieli chodzić do studni. Marzy też, aby rząd Sudanu Południowego wybudował oczyszczalnię ścieków, aby w rzece obok ich wioski można się było kąpać w ciepłe dni lata.

Test wodny: ILE WODY ZUŻYWASZ W CIĄGU DNIA?

1. Czy ostatnio myjąc się, wzięłeś/wzięłaś:

- a) prysznic
- b) kąpiel w wannie

2. Myjesz zęby przy:

- a) zakręconym kranie
- b) odkręconym kranie

3. Czy w twojej toalecie spłuczka ma dwa przyciski lub funkcję stop?

- a) tak
- b) nie

Jeśli tak, czy korzystasz z niej:

- a) tak
- b) nie

4. Po ilu dniach w twojej rodzinie naprawia się ciekący kran?

.....

5. Ile razy w tygodniu w Twojej rodzinie robi się pranie?

.....

6. W twojej rodzinie, naczynia myje się:

- a) w zmywarce
- b) w zlewie

Ile osób mieszka razem z Tobą:

.....

Poziom 3 – Skutki braku dostępu do wody – Wodny łańcuch

Uczestnicy będą się dowiadywać, jakie są skutki społeczne braku dostępu do wody pitnej. Zadanie będzie polegać na poprawnym ułożeniu elementów łańcucha (kartek ze zdaniem) oraz połączeniu ich kółkami z kolorowych pasków papieru (na wzór łańcucha choinkowego). Każde łączenie powinno składać się z pięciu „oczek”. Zatem paski papieru służą do tworzenia oczek łańcucha, a kartki ze stwierdzeniami powinny zawierać małe dziurki, o które zahaczane będą paski.

Gdy zespół poprawnie wykona zadanie, dostaje od prowadzącego lub prowadzącej kropelkę (w formie naklejki).

Elementy łańcucha

W wiosce, w której mieszka Rachel, brakuje wody pitnej – Rachel musi codziennie chodzić do oddalonego o 6 km źródła wody – przez to Rachel nie ma czasu na chodzenie do szkoły – bez odpowiedniej edukacji Rachel ma mniejsze szanse na znalezienie pracy – im mniej dziewczyn takich jak Rachel pracuje, tym słabiej rozwija się państwo – im mniej rozwinięte jest państwo, tym biedniejsze są osoby takie jak Rachel.

Poziom 4 – Finał: Jaka jest nasza rola w łańcuchu?

Grupy będą odgadywać hasło finałowe. Każda z grup będzie mogła odkryć po jednej literce hasła, uprzednio odpowiadając poprawnie

na zadane pytanie. Grupa, która pierwsza odgadnie hasło, wygrywa całą grę. Odgadywanie rozpoczyna ta grupa, która zbierze więcej kropelek na poprzednich 3 poziomach. Jeśli będzie remis – o kolejności decyduje liczba oczek wyrzucanych kostką. Zdobyte podczas 3 poziomów kropelki będzie można też wykorzystać, „kupując” odpowiedź do pytania bądź samogłoskę. Zła odpowiedź na pytanie pozbawia drużynę możliwości odstonięcia litery. Samogłoskę można „kupić” tylko po poprawnej odpowiedzi na pytanie. W jednej kolejce można „kupić” tylko jedną samogłoskę. Hasło można odgadywać tylko po odstonieniu litery lub „zakupie” samogłoski. W jednej kolejce można podjąć tylko jedną próbę odgonienia hasła.

Pytania zadawane są na przemian – na pierwsze pytanie odpowiada grupa, która miała więcej kropelek, następnie pytany jest drugi zespół.

Hasła końcowe:

- Czysta woda zdrowia doda
- Kropła drąży skałę

Hasła rezerwowe:

- Małe źródła tworzą wielkie wody
- Czysta woda dla zdrowego świata
- Bez wody nie ma wygody

FOT 11. Sudan Południowy, 2013. FOT. TOMASZ WOŹNY

→ ZESTAW PYTAŃ

- Dobrym sposobem na oszczędzanie wody w toalecie jest zamontowanie splotki z funkcją „stop”. Prawda czy fałsz?
- Na zdjęciu widoczny jest perlator, dzięki któremu możemy oszczędzić nawet do 50% wody. Gdzie montujemy perlator?
 - W splotce
 - W kranie**
- Ile wody rocznie marnuje się przez jedną nieszczelną uszczelkę w kranie:
 - ok. 500 l
 - ok. 12 000 l**
- Żeby wyprodukować jedną ryżę papieru, potrzeba około 130 l wody. Przy produkcji papieru z makulatury zużywa się około:
 - 2 l mniej
 - 70 l mniej**
 - 100 l mniej
- Co to jest wirtualna woda?
- Czy używając produktów wielokrotnego użytku pośrednio oszczędzamy wodę?
- Podajcie jeden sposób, w jaki można wykorzystać wodę pozostałą po umyciu warzyw i owoców.
- Opiekujecie się ogródkiem waszej babci. Kiedy zużycie więcej wody dla osiągnięcia tego samego efektu: podlewając go wieczorem czy w ciągu dnia?
- Jeżeli zużycie wody utrzyma się na obecnym poziomie, za 20 lat ludzkość będzie używała:
 - 5% wody więcej niż obecnie
 - 10% wody więcej niż obecnie
 - 40% wody więcej niż obecnie**
- Jaki procent zasobów wody na świecie stanowi woda pitna?
- Załóżmy, że wasza rodzina składa się z 4 osób i każdy jej członek myje zęby trzy razy dziennie. Ile litrów możecie zaoszczędzić miesięcznie, zakręcając kran podczas mycia zębów?
 - 900 l**
 - 100 l
 - 10 l
- Aby wyprodukować parę jeansów, potrzeba tyle wody, ile zmieściłoby się w:
 - Szklance
 - Cysternie**
- Dlaczego ludzkość z roku na rok zużywa coraz więcej wody?
- Podajcie jeden przykład na wykorzystanie deszczówki.
- Jak można oszczędzić wodę podczas mycia zębów?
- Jak można oszczędzić wodę podczas prania?
- Jak można oszczędzić wodę podczas mycia samochodu?
- Kiedy zużyjemy więcej wody: myjąc naczynia po obiedzie dla całej rodziny pod bieżącą wodą w zlewie czy w zmywarce?
- Zużytą chusteczkę higieniczną powinno wyrzucać się do toalety czy do kosza?
- Ile dni może człowiek przeżyć bez picia?
 - 1 dzień
 - 4 dni**
 - 10 dni
- Wymyśl hasło promujące oszczędzanie wody.
- Ile litrów wody potrzeba do produkcji 1 kg ryżu?
 - 25 l
 - 3000 l**
- Ile litrów wody potrzeba do produkcji jednego hamburgera (150 g)?
 - 500 l
 - 2400 l**
- Czy to prawda, że jeden litr ścieków zanieczyszcza około 8 l czystej wody? (Prawda)
- Czy to prawda, że biorąc prysznic, zużywasz średnio 3 razy wody mniej niż biorąc kąpiel w wannie? (Prawda)
- Ile zanieczyszczeń trafia rocznie do światowych zasobów wodnych:
 - 500 kg
 - 2 miliony ton**
 - 200 milionów ton

CZĘŚĆ IV

PRZYKŁADY SZKOLNYCH PROJEKTÓW Z ZAKRESU PRAWA I DOSTĘPU DO WODY

Poniżej prezentujemy relacje ze szkolnych projektów opisane przez przedstawicieli szkół. Projekty były realizowane w roku szkolnym 2012/2013 ze wsparciem Polskiej Akcji Humanitarnej.

OPOLE, PUBLICZNE GIMNAZJUM NR 7

„WODA WOKÓŁ NAS”

„Woda pokrywa 71% powierzchni globu, 2,5% światowych zasobów to woda słodka, jednak niecały procent stanowi woda pitna”, „ok. 768 mln ludzi nie ma stałego dostępu do bieżącej wody pitnej”, „więcej osób ma własny telefon komórkowy niż dostęp do jakiegokolwiek toalety”, te oraz podobne informacje można było przeczytać na ścianach naszej szkoły w ciągu Tygodnia Edukacji Globalnej trwającego od 19 do 23 listopada. Zostały one przygotowane i porożklejane przez członków Klubu Humanitarnego i dotyczyły dostępu do wody na świecie, przyczyn i skutków braku dostępu do wody, sposobów na oszczędzanie wody oraz sytuacji wodnej w Sudanie Południowym.

Informacje zostały wydrukowane na małych kartkach, w taki sposób, że jedna informacja składała się najwyżej z kilku zdań i było łatwo przeczytać ją po drodze, idąc korytarzem czy czekając w kolejce do sklepiku szkolnego. W akcję rozklejania zaangażowało się, oprócz członków Klubu, wielu innych uczniów szkoły. Informacje zostały umieszczone w nietypowych miejscach, takich jak toalety, sufity itp., co od samego początku budziło zdziwienie i zaciekawienie uczniów. Szczególna grupa informacji dotyczyła tematu wirtualnej wody – przez część szkoły ciągnął się przymocowany do ściany sznur, do którego przyklejone zostały zdjęcia produktów, takich jak np. jajko, pomidor, hamburger czy komputer oraz informacja na temat ilości wody potrzebnej do ich wyprodukowania. Zdjęcia zostały uporządkowane w taki sposób, że na początku były produkty wymagające najmniejszej ilości wody, takie jak chleb czy pomarańcza, a na końcu te wymagające największej ilości wody, jak np. komputer czy samochód.

W piątek 23.11 nastąpił punkt kulminacyjny projektu, którym była gra terenowa „Woda wokół nas”. Udział w grze wzięło 7 klas, które zebrały największą ilość nakrętek zbieranych przez cały tydzień. Każda klasa została podzielona na zespoły, które miały 45 minut na uzupełnienie karty quizu oraz na odwiedzenie 4 stanowisk, w których czekali członkowie Klubu z przygotowanymi zadaniami. Przy pierwszym stanowisku każdy zespół losował zestaw 3 państw. Zadanie polegało na oszacowaniu ilości osób z dostępem do wody pitnej w danym państwie oraz przyporządkowaniu szklanki, butelki z wodą oraz wiadra, tak by odpowiadały one zasobom wodnym danych państw.

Drugie stanowisko dotyczyło wirtualnej wody. W tym zadaniu brały udział jednocześnie 4 zespoły. Osoba prowadząca podawała jeden z przedmiotów, których zdjęcia były wcześniej umieszczone na ścianach szkoły, a zespoły miały spróbować odgadnąć, ile litrów wody jest potrzebne do ich produkcji. Drużyna, która była najbliższej, dostawała punkt.

Przy kolejnym stanowisku przedstawiciele zespołów mieli za zadanie pokazać swojej drużynie wylosowane powiedzenia dotyczące wody, takie jak: „w gorącej wodzie kąpani”, „robić komuś wodę z mózgu” czy „rzucić kogoś na głęboką wodę”. Za każde prawidłowo odgadnięte hasło zespół dostawał punkt.

Ostatnie stanowisko wymagało, oprócz wiedzy, umiejętności sportowych, co okazało się dość trudne. Zespoły miały wymyślić 5 sposobów na oszczędzanie wody. Za każdy prawidłowy pomysł drużyna otrzymywała możliwość jednego rzutu piłką do kosza, punkt otrzymywało się wyłącznie za rzuty trafione.

Oprócz punktów zdobywanych przy stanowiskach, zespoły rozwiązywały quiz złożony z 13 pytań, na które odpowiedzi mogły znaleźć na kartkach zamieszczonych na ścianach szkoły.

Uzupełnione karty quizu wraz ze zdobytymi punktami zespoły oddawały do punktu informacyjnego, w którym można też było przez cały dzień kupić gadżety z prowadzonej kampanii wodnej „Studnia dla Południa”. Zysk ze sprzedaży „kropelek”, opasek oraz przypinek został przeznaczony na budowę studni w Sudanie Południowym. O budowie studni w tym kraju, przez Polską Akcję Humanitarną, opowiedział na spotkaniu z uczniami pracownik PAH-u Tadeusz Szczepanik.

Przeprowadzone działania w ramach projektu „Woda wokół nas” pozwoliły nie tylko zapoznać się uczniom z przyczynami i skutkami problemu braku dostępu do wody na świecie, ale umożliwiły dostrzeżenie roli, jaką w korzystaniu z ograniczonych zasobów wody pełni każdy z nas. Wysokie wyniki uzyskane w grze przez zespoły, często zbliżone do maksymalnej ilości punktów, świadczą o tym, że informacje przekazane w ten nietypowy sposób zostały w dużym stopniu zapamiętane, a zabawę udało się połączyć z nauką.

Robert Malkusz, psycholog szkolny, koordynator szkolnego projektu edukacyjnego

PUŁAWY, ZESPÓŁ SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH NR 2 IM. F.D. KNIĄŻNINA

13 maja 2013 r. w naszej szkole reprezentanci dwóch klas drugich LO zorganizowali warsztaty dla pozostałych uczniów klas drugich na temat wody. Scenariusz zakładał dwugodzinne spotkanie, w ramach którego uczniowie zdobędą wiedzę na temat zależności pomiędzy produkcją żywności a zużyciem wody oraz współzależności globalnych.

Spotkanie rozpoczęło się zabawą na skojarzenia związane z wodą; uczniowie odpowiadali na pytania, takie jak: Jak dużo wody pitnej znajduje się na naszej planecie? Dlaczego woda jest ważna? Jaki procent ciała człowieka stanowi woda? Jaki procent mózgu człowieka stanowi woda? W jakiej branży zużywa się najwięcej wody; rolnictwo, przemysł, użytek domowy? Czy w komputerze jest woda? Itp. Uczennica Aleksandra Baran zaprezentowała film nakręcony wraz z koleżankami z klasy, który wskazuje, jaką wiedzę o zależnościach globalnych oraz na temat wody mają mieszkańcy Puław. Następnie uczennica Agata Wargocka przedstawiła informacje dotyczące koncepcji wirtualnej wody, różnic w zużyciu wody w rolnictwie, przemyśle oraz gospodarstwie domowym; podała statystyki związane z ilością wody potrzebną do wyprodukowania poszczególnych artykułów żywnościowych, a także pokazała, jak krótka jest droga pomiędzy utrudnionym dostępem do czystej wody a głodem. Kolejnym elementem była próba oszacowania na podstawie informacji związanej z produkcją, ile litrów wirtualnej wody zawiera 1 banan, 1 para dżinsów oraz 1 pizza. Zastanawialiśmy się, skąd wynika trudność w prawidłowym oszacowaniu określonych liczb oraz czy jest możliwość zmniejszenia tych ilości. Pomysły z dyskusji uczestnicy mieli szansę zweryfikować z „rzeczywistością”. W czasie kolejnego etapu (gry: wodne igraszki) próbowali wcielić się w rolę 3

RUDA ŚLĄSKA, ZESPÓŁ SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH NR 3 IM. JANA PAWŁA II

WYCIECZKA EDUKACYJNA CZŁONKÓW KLUBU DO OCZYSZCZALNI ŚCIEKÓW „BARBARA” W RUDZIE ŚLĄSKIEJ. Celem wycieczki było zapoznanie uczniów z działalnością placówki i wykształcenie właściwych postaw dotyczących rozwiązania problemów z zakresu ochrony środowiska, spowodowanych m.in. zanieczyszczeniem wód. Wyjazdowi przyświecała idea pt. „Myśl globalnie działaj lokalnie”. Po powrocie do szkoły uczniowie mieli wymienić negatywne skutki związane z zanieczyszczeniem wody w lokalnej rzece Kochłówce.

rodzin z krajów globalnego Południa i podejmować decyzje, z którymi muszą zmierzyć się ich mieszkańcy codziennie. Gra unaoczniała młodzieży, że czasem rozwiązania proste z perspektywy mieszkańca globalnej Północy zupełnie nie sprawdzają się lub zaskakują konsekwencjami w „rzeczywistości Południa”. Na zakończenie, jak zawsze przy tego typu warsztatach, przedyskutowaliśmy sens podejmowania działań lokalnych oraz ich wpływ na sytuację Południa, pokazując globalne zależności pomiędzy działaniami lokalnymi a ich globalnymi konsekwencjami.

Każdy z członków zespołu odpowiedzialny był za przygotowanie lub przeprowadzenie elementu warsztatowego i każdy spisał się na miarę swoich możliwości. Można mieć wątpliwości, czy wszystkie materiały zostały przygotowane profesjonalnie, lecz z pewnością samodzielnie przez uczniów. Prezentacja poszczególnych materiałów przebiegała sprawnie i przekonująco, natomiast zaangażowanie w dyskusję świadczy o tym, że temat wody wzbudza wśród naszych uczniów sporo emocji. Uczestnicy żywo reagowali, podejmując różnorakie decyzje w czasie gry, jak również zabaw warsztatowych. Zależności pomiędzy zużyciem wody a wyprodukowaniem poszczególnych produktów, jak również koncepcja wirtualnej wody, były dla uczestników nieznanym pojęciem, często szokującym. Niektórzy z uczniów mieli interesujące pomysły, jak zmniejszyć zużycie wirtualnej wody, choć optowali za nowoczesnymi metodami nawadniania pól bardziej niż za zmianami w ich dietach (pomysł ograniczenia ilości spożycia mięsa wzbudził wiele kontrowersji). Można było zauważyć, że w dalszym ciągu najtrudniej zacząć od siebie.

Anna Hentel, nauczycielka j. angielskiego, koordynatorka projektu edukacyjnego w szkole

ZORGANIZOWANIE OBCHODÓW ŚWIATOWEGO DNIA WODY w szkolnej auli. Prezentacja filmu pobranego ze strony PAH-u i pogawędka z uczniami nt. kryzysu wodnego w Sudanie Południowym. Rozstrzygnięcie konkursu plastycznego pt. „Woda dla Afryki” oraz wręczenie podziękowania dla kl. 1 E za najlepsze hasło promujące oszczędzanie wody: Oszczędzając wodę, robisz krok w stronę lepszego jutra.

Piotr Biesiada, nauczyciel bibliotekarz, koordynator projektu edukacyjnego w szkole

GLOBALNE POŁUDNIE I GLOBALNA PÓŁNOC

Globalna Północ – najbardziej rozwinięte (gospodarczo, społecznie) obszary świata, kojarzone z dobrobytem, demokracją, przestrzeganiem praw człowieka, stabilnością polityczną. Wyrażenie **globalne Południe** odnosi się z kolei do regionów, które od Północy dzieli znaczny dystans rozwojowy, które zmagają się z biedą oraz licznymi konfliktami. Terminy „globalna Północ” i „globalne Południe” nie są określeniem ściśle geograficznym; mają znaczenie umowne, bo chociaż większość rozwiniętych państw znajduje się na półkuli północnej, to niektóre z nich leżą na półkuli południowej, jak Australia i Nowa Zelandia. Historia wyrażenia „globalna Północ – globalne Południe” sięga lat 60. ubiegłego stulecia, ale dużą popularność zdobyły one dopiero w latach 80. XX wieku. Wcześniej stosowano takie pojęcia jak **Trzeci Świat** i **kraje rozwijające się**. Pierwszy z tych terminów miał oddawać pozycję nisko rozwiniętych państw na arenie międzynarodowej, zdominowanej przez dwa zwalczające się bloki: Wschód i Zachód, które reprezentowały odpowiednio ustrój komunistyczny z gospodarką centralnie planowaną oraz demokrację i wolny rynek. Drugie określenie mniej opierało się na podziałach politycznych, a bardziej uwypuklało aspiracje biedniejszych krajów; zawierało w sobie założenie, że państwa te dążą do osiągnięcia zachodnioeuropejskiego czy amerykańskiego poziomu rozwoju i uda im się osiągnąć porównywalną pozycję stosunkowo szybko. Okazało się jednak, że państwa postkolonialne zmagają się z wieloma problemami; rozwój nie tylko następuje znacznie wolniej niż początkowo zakładano, ale jego tempo jest w poszczególnych krajach inne, często zmniejszane przez niestabilność polityczną byłych kolonii. W latach 70. określenie „globalna Północ – globalne Południe” nabrało nowego znaczenia: wybuchł bowiem kryzys naftowy, wywołany przez niektóre kraje mniej rozwinięte (na którym z kolei wiele innych krajów mniej rozwiniętych bardzo straciło, co dowodzi tylko ogromnego zróżnicowania w obrębie tej grupy). Zachwianie gospodarkami krajów bogatych, opierających się na taniej ropie naftowej, wzmocniło poczucie jedności krajów biedniejszych i skłoniło je do postawienia żądań dotyczących zdefiniowania ładu handlowego. Układy gospodarcze między Północą a Południem do dzisiaj są przedmiotem wielu kontrowersji: Południe domaga się równorzędnej pozycji handlowej, Północ natomiast wciąż wykorzystuje przewagę wynikającą z wysokiego poziomu rozwoju społecznego i ekonomicznego – którą uzyskała między innymi dzięki dekadom panowania kolonialnego. Terminy „globalna Północ – globalne Południe” sugerują do pewnego stopnia determinizm geograficzny i wskazują, jakoby Południe miało mniejsze szanse na rozwój. W dobie zmian klimatycznych, które wywołują skrajnie negatywne zjawiska na obszarach zaliczanych do Południa, Północy natomiast mogą się nawet w ograniczonym zakresie przysłużyć, taki podział geograficzny nabiera nowego znaczenia; globalne ocieplenie wzmacnia go, uderzając przede wszystkim w uboższą część ludzkości.

WSKAŹNIK ROZWOJU SPOŁECZNEGO – HDI

Innym kryterium, które można przyjąć, wyznaczając mniej i bardziej rozwinięte obszary, jest tak zwany wskaźnik rozwoju społecznego (ang. *Human Development Index*, HDI), który pozwala mierzyć społeczno-ekonomiczny poziom rozwoju danego kraju. Regularnie obliczany przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (ang. *United Nations Development Programme*, UNDP), składa się z trzech składników: długości życia, poziomu edukacji (mierzonego poziomem analfabetyzmu oraz średnią czasu edukacji) oraz dochodu na głowę mieszkańca (skorygowanego o koszty życia). Posługiwanie się wskaźnikiem HDI pozwala ocenić rozwój społeczny w danym kraju i daje wyobrażenie o sytuacji jego mieszkańców.

Rozróżnienie między Północą a Południem nie jest dystynkcją do końca sztywną i jednoznaczną. Na przykład kraje zaliczone do globalnego Południa posiadają obszary rozwinięte, zaś wybrane regiony mieszczące się w granicach państw Północy mają niskie wskaźniki wzrostu. Bez względu na różnice w przyporządkowywaniu konkretnych terytoriów czy krajów do jednej lub drugiej grupy, globalne Południe stanowi ogromną większość świata, do Północy natomiast zaliczyć można przede wszystkim Europę, USA, Australię, Nową Zelandię, Japonię. Chociaż dysproporcje rozwojowe między Północą a Południem są bardzo duże, należy pamiętać o umowności tego podziału oraz przenikaniu się regionów lepiej i słabiej rozwiniętych zarówno na Południu, jak i na Północy.

MILENIJNE CELE ROZWOJU (ang. *Millennium Development Goals*, MDGs) – osiem najważniejszych celów dotyczących rozwoju społecznego globalnego Południa. Realizacji Milenijnych Celów Rozwoju przewodzi Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ). Cele zostały sformułowane pierwszy raz w Deklaracji Milenijnej Narodów Zjednoczonych w 2000 roku jako podstawowe wyzwania, które stoją przed ludzkością u progu nowego tysiąclecia. W 2002 roku rozpoczęto realizację Kampanii Milenijnej ONZ (ang. *UN Millennium Campaign*), która ma wspierać wszystkie podmioty działające na rzecz realizacji MDG. Hasło kampanii brzmi *We can end poverty* („Możemy wyeliminować ubóstwo”), ponieważ podstawowym problemem społecznym Południa jest bieda. Polska jest jednym ze 189 państw, które – przyjmując Deklarację Milenijną w 2000 roku – zobowiązały się do realizacji Milenijnych Celów Rozwoju.

Cel pierwszy: Wyeliminować skrajne ubóstwo i głód. Zamierzenie: do 2015 roku o połowę zmniejszyć liczbę ludzi, których dochód nie przekracza 1 dolara dziennie.

Cel drugi: Zapewnić powszechne nauczanie na poziomie podstawowym. Zobowiązanie: do 2015 roku zapewnić wszystkim dziewczętom i chłopcom możliwość ukończenia pełnego cyklu nauki na poziomie podstawowym.

Cel trzeci: Promować równość płci i awans społeczny kobiet. Zobowiązanie: do 2005 roku wyeliminować nierówny dostęp płci do pierwszego i drugiego szczebla edukacyjnego, a do 2015 roku na wszystkich szczeblach.

Cel czwarty: Ograniczyć umieralność dzieci. Zobowiązanie: zmniejszyć o 2/3 wskaźnik umieralności dzieci w wieku do 5 lat w latach 1990-2015.

Cel piąty: Poprawić opiekę zdrowotną nad matkami. Zobowiązanie: zmniejszyć o 3/4 wskaźnik umieralności matek w latach 1990-2015.

Cel szósty: Ograniczyć rozprzestrzenianie się HIV/AIDS, malarii i innych chorób zakaźnych. Zobowiązanie: Do 2015 roku powstrzymać rozprzestrzenianie się HIV/AIDS i ograniczyć liczbę nowych zakażeń.

Cel siódmy: Zapewnić ochronę środowiska naturalnego. Zobowiązanie: do 2015 roku zmniejszyć o połowę liczbę ludzi pozbawionych stałego dostępu do czystej pitnej wody.

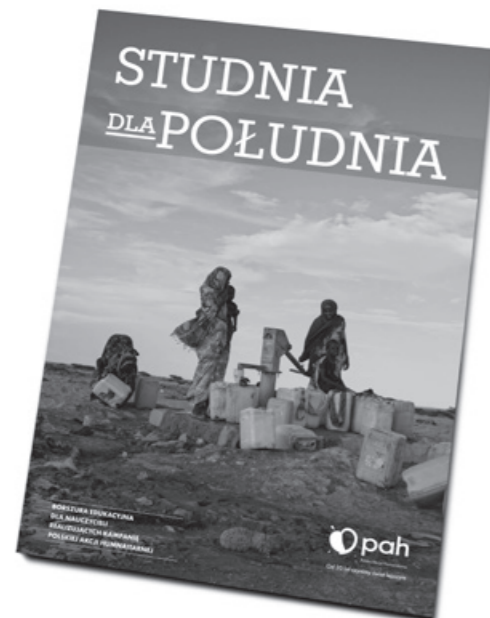
Cel ósmy: Stworzyć globalne partnerskie porozumienie na rzecz rozwoju. Zobowiązanie: opracować dostępny dla wszystkich, oparty na jasnych przepisach, przewidywalny i niedyskryminujący nikogo system handlowo-finansowy, zwiększyć skalę redukcji zadłużenia krajów Południa.

POMOC ROZWOJOWA – odpowiedź krajów rozwiniętych na problem ubóstwa, z którym borykają się kraje rozwijające się. Pomoc rozwojowa udzielana jest przez instytucje międzynarodowe lub przez rządy państw i polega na wspieraniu działań mających pomóc krajom biednym w zwalczaniu ubóstwa i rozwoju gospodarczym.

OFICJALNA POMOC ROZWOJOWA (ang. *Official Development Assistance*, ODA) to darowizny i pożyczki mające na celu wsparcie rozwoju gospodarczego i dobrobytu; przekazane są one krajom rozwijającym się przez oficjalne instytucje rządowe państw-dawców lub organizacje międzynarodowe. Pożyczki zaliczane są do Oficjalnej Pomocy Rozwojowej tylko wtedy, gdy zawierają element darowizny o wartości przynajmniej 25% wartości pomocy.

POMOC HUMANITARNA – najważniejszym i nadrzędnym celem pomocy humanitarnej jest ratowanie życia, zdrowia i godności ludzi dotkniętych różnego rodzaju kataklizmami. Mimo iż pomoc humanitarna jest z reguły krótkotrwała, nie ogranicza się ona jedynie do form aktywności mających na celu zaspokajanie natychmiastowych potrzeb, takich jak pierwsza pomoc medyczna, dostarczanie żywności, wody, schronienia czy wsparcia psychologicznego. Pomoc natychmiastowa polega również na przywróceniu krytycznej infrastruktury w celu umożliwienia odbudowy zniszczeń, zahamowania rozprzestrzeniania się chorób będących następstwem kataklizmu i powrotu do normalnego życia. Do działań tego typu możemy zaliczyć m.in. zapewnienie stałych dostaw wody i żywienia oraz odbudowę domostw, szkół, sanitariatów, a także przywrócenie komunikacji i opieki medycznej. W zakres pomocy natychmiastowej wchodzi również koordynacja powyższych działań.

STUDNIA DLA POŁUDNIA

– propozycja zaangażowania się w działania Polskiej Akcji Humanitarnej

Od 2006 roku PAH wspiera mieszkańców Sudanu Południowego, Autonomii Palestyńskiej, a od 2011 roku pomagamy w Somalii, w uzyskiwaniu dostępu do bezpiecznej wody pitnej i toalet. Ze środków przekazanych przez firmy, instytucje publiczne i osoby prywatne finansujemy m.in. budowę studni, ujęć wodnych i toalet, szkolenia higieniczne i techniczne. Pracujemy z lokalnymi partnerami i instytucjami publicznymi, które znają potrzeby społeczności lokalnych. Dzięki finansowemu wsparciu umożliwiamy lepsze zaspokajanie potrzeb i praw mieszkańców tych regionów. Biorąc udział w akcji „Studnia dla Południa”, wspieracie budowę ujęć wodnych w Sudanie Południowym i Somalii.

JAK ZORGANIZOWAĆ AKCJĘ „STUDNIA DLA POŁUDNIA” W SZKOLE?

1. Wejdźcie na stronę www.pah.org.pl/kampanie_educacyjne i wybierzcie kampanię „Studnia dla Południa”. Ze strony dowiedziecie się, w jaki sposób zamówić materiały kampanijne – plakaty oraz broszurę dla nauczycieli.
2. Zorganizujcie lekcje na temat prawa do wody i problemów związanych z dostępem do wody pitnej w krajach Południa.
3. Przygotujcie akcję informacyjną w swojej szkole. W jej przeprowadzeniu przydatne będą plakaty.
4. Przeczytajcie bloga i obejrzyjcie relacje filmowe z wyjazdu Janiny Ochojskiej do Sudanu Południowego, w tym na temat akcji „Studnia dla Południa”.
5. Zorganizujcie w szkole zbiórkę pieniędzy i wpłaćcie dowolną kwotę na konto nr: **91 1060 0076 0000 3310 0015 4960** z dopiskiem „Studnia dla Południa”

lub zamówcie gadżety wodne (kropla 7 zł i opaska 5 zł) ze Sklepiku Przyjaciół PAH. Koniecznie zapoznajcie się z zasadami dystrybucji gadżetów w szkołach.

6. Pochwalcie się swoimi dokonaniem i przyslijcie nam relacje ze swoich działań.
7. Po otrzymaniu relacji wyślemy Wam podziękowania.

Szkoła otrzymuje podziękowanie za udział w akcji, a Koordynator lub Koordynatorka otrzymuje zaświadczenie mówiące o koordynacji działań na terenie szkoły w ramach akcji na podstawie przesłanej relacji.

- 1 http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/fullreport_133.pdf, str. 2
- 2 *East Africa Food Crisis. Poor rains, poor response*, Oxfam Briefing Note, 20.07.2011, www.oxfam.org.pl, s. 2.
- 3 <http://sos.wwf.pl/problemy?id=9>, 20.08.2013
- 4 K. Watkins (red.), *Human Development Report 2006. Beyond scarcity: Power, poverty and the global water crisis*, United Nations Development Programme (UNDP), New York, 2006, s. 1.
- 5 *Progress on Sanitation and Drinking-Water. 2013 Update*, UNICEF, World Health Organization, 2013, s. 3.
- 6 Tamże, s. 3.
- 7 <http://www.unicefusa.org/news/releases/world-water-day-children-dying-unsafe-water-poor-sanitation.html>, 20.08.2013.
- 8 *Problem dostępu do wody, Polska Akcja Humanitarna*, 11.04.2011, www.pah.org.pl/nasze-dzialania/156/problem_dostepu_do_wody, (30.07.2011).
- 9 <http://water.org/water-crisis/water-facts/water/>, 20.08.2013.
- 10 <http://water.org/water-crisis/water-facts/water/>, 20.08.2013.
- 11 http://www.theworldwater.org/water_facts.php, 20.08.2013.
- 12 W. Domostawski, *Woda jak kromka chleba*, „Gazeta Wyborcza”, 13.09.2010, http://wyborcza.pl/1,76842,8361501,Woda_jak_kromka_chleba.html#ixzz1T9RO4AiS, (26.07.2011).
- 13 D. Warszawski, *Gorzkie wody*, „Gazeta Wyborcza”, 26.04.2011, http://wyborcza.pl/1,76842,9497336,Gorzkie_wody.html.
- 14 P. Kowalczyk, *Zagrożenie związane z deficytem wody*, Wydawnictwo Kurpisz S.A., Poznań 2008, s. 35-36.
- 15 K. Watkins (red.), dz. cyt., s. 6.
- 16 J. Ochojska, *Relacja z wizyty w Sudanie Południowym, kwiecień 2011. Materiał niepublikowany*.
- 17 Ministerstwo Środowiska: http://www.mos.gov.pl/artukul/7_aktualnosci/20248_miedzynarodowy_dzien_wody_22_marca.html
- 18 Dane dotyczą obszaru dzisiejszego Sudanu i Sudanu Południowego, dalej mówimy tylko o Sudanie Południowym, którego rozwój gospodarczy jest znacznie słabszy od północnej części i plasuje się na poziomie około pięćdziesięcioprocentowego poziomu dostępu do wody.¹⁹ <http://www.zielonamarka.pl/partnerzy/komitet-planeta-ziemia/106-woda-h2o>
- 20 J. Ochojska, *Woda popłynie na pewno. Jak powstają studnie w Sudanie*, 22.04.2011, http://www.tokfm.pl/Blogi/1,110618,9464688,Mieli_wode_koloru_ziemi_Z_plywajacymi_insektami.htm, (27.07.2011).
- 21 H. Turrall, J. Burke, J. M. Faures, *Climate change, water and food security*, FAO Water Reports, 36, Rzym 2011, s. 18-19.
- 22 *Zagrożenia szlaków migracji i działania na rzecz ochrony*, National Geographic Channel, <http://natgeotv.com/pl/wielkie-migracje/zagrozenia-migracji> (30.07.2011).
- 23 G. McCann, S. McCloskey, *Lokalnie – Globalnie. Kluczowe zagadnienia studiów nad rozwojem, Polska Akcja Humanitarna*, Warszawa 2010, s. 103-105.
- 24 *East Africa Food Crisis. Poor rains, poor response*, Oxfam, dz. cyt. s. 3.
- 25 G. Björklund, J. Sjödin (red.), *The Human Right to Water and Sanitation. Securing Access to Water for Basic Needs*, Swedish Water House Policy Brief Nr. 8, 2010, s. 4.
- 26 Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, A/64/L.63, z dnia 26 czerwca 2010.
- 27 Populacja kontynentu europejskiego zgodnie ze statystykami Eurostat to obecnie 740 mln osób: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:World_population_1960-2012.png&filetimestamp=20130130112000
- 28 *Progress on Sanitation and Drinking-Water. 2013 Update*, dz. cyt., s. 3.
- 29 Tamże, s. 8.
- 30 Global Health Observatory, *Use of drinking water sources*, World Health Organization, [/www.who.int/gho/mdg/environment_sustainability/water_text/en/index.html](http://www.who.int/gho/mdg/environment_sustainability/water_text/en/index.html) (29.07.2011).
- 31 *Problems for women*, WaterAid UK, http://www.wateraid.org/uk/what_we_do/the_need/206.asp, (29.07.2011).
- 32 http://www.un.org/waterforlifedecade/human_right_to_water.shtml, 20.08.2013
- 33 J. Ochojska, *Relacja z Sudanu Południowego, kwiecień 2011. Materiał niepublikowany*.
- 34 *Women: Water, Sanitation and Hygiene*, WaterAid, Waterdrops: Drop 12, Styczeń-marzec 2009, s. 7-8.
- 35 Wszystkie powyższe dane zaczerpnięte z raportu: *South Sudan, Consolidated Appeal Report 2013. Mid-year review*, United Nations, 2013.
- 36 *Rozwój w Sudanie Południowym, Polska Akcja Humanitarna*, 20.01.2011, http://www.pah.org.pl/nasze-dzialania/218/91/rozwoj_w_sudanie_poludniowym, (27.07.2011).
- 37 J. Ochojska, *Relacja z wizyty w Sudanie, Polska Akcja Humanitarna. Materiały niepublikowane*.
- 38 Tenże, *Woda popłynie na pewno. Jak powstają studnie w Sudanie*, dz. cyt.
- 39 Zob. A. Kompowski, *Wojny o wodę*, „Gazeta Wyborcza”, 17.07.2007, <http://wyborcza.pl/1,76842,4320834.html>, (28.07.2011).
- 40 J. Zając, *Działania UE na rzecz demokratyzacji i rozwoju Autonomii Palestyńskiej*, w: I. Kończak, M. Woźniak (red.), *Palestyna. Polityka – społeczeństwo – kultura*, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2009, s. 145.
- 41 *Locked in: The Humanitarian Impact of Two Years of Blockade on the Gaza Strip*, OCHA – Office for the Coordination of the Humanitarian Affairs occupied Palestinian territory, Special Focus, 2009, s. 4.
- 42 K. Bywater, *Indie: prawo do wody i zmagania z prywatyzacją*, w: F. Sultana, A. Loftus, *Prawo do wody, Polska Akcja Humanitarna*, Warszawa 2012, s. 262-263.
- 43 <http://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2010/nov/26/africa-water-privatisation>, 20.08.2013.
- 44 Zob. Global Water Partnership, *Our approach*, <http://www.gwp.org/en/About-GWP/Vision-and-Mission/>, (27.07.2011).

Opracowanie i redakcja: Magda, Bodzan, Dominika Rypa, Paulina Szczygieł, Julia Wrede

Autorzy tekstów: Łukasz Bartosik, Anna Paluszek, Dominika Rypa

Zdjęcia: Anna Bedyńska, Kuba Kamiński

Konsultacje metodyczne: Beata Narel

Korekta: Julia Wrede, Małgorzata Kacperek

Opracowanie graficzne: RZECZYOBRAZKOWE.PL

ISBN: 978-83-63069-45-2

Wydawca:

Polska Akcja Humanitarna

Ul. Szpitalna 5/3

00-031 Warszawa

www.pah.org.pl

Zaktualizowana publikacja „Prawo do wody” wydana została w ramach projektu „Aktywne szkoły na rzecz globalnej odpowiedzialności” realizowanego przez PAH w 2013 r. Projekt współfinansowany jest przez Szwajcarię w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

polska pomoc

Publikacja ta jest uaktualnioną wersją „Prawa do wody” wydanego w roku 2011, w ramach projektu PAH „Lokalnie na rzecz mieszkańców krajów Południa”.

Projekt „Lokalnie na rzecz mieszkańców krajów Południa” był współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2011 r. Publikacja wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Publikacja „Prawo do wody” jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Polskiej Akcji Humanitarnej.

Utwór powstał w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej oraz programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o szwajcarskim programie współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej i programie polskiej współpracy rozwojowej.

